

“לצאת מהפיקסלים” – הוויתור על פרטיותו של נפגעות עבירות מין בראי המשפט והתקשורת

מאת

דנה פוגץ וענת פלג*

מאמר בין-תחומי זה, השואב מספרות משפטית, ויקטימולוגית ומספרות מחקר בנושא הייצוגים התקשורתיים של נפגעות עבירות מין בתקשורת, מבקש לקשר בין שני העולמות ביניהם נעה הנפגעת: מערכת המשפט והתקשורת. לשם זה יתבסס המאמר על מחקר התקשורת ועל ניתוח פסקי הדין הרלוונטיים, בשני חקרי מקרה, שבהם נחשפו הנפגעות מרצונן ודבריהן זכו להד ציבורי נרחב: (1) פרשת סגן-אלוף לירן חגיבי, שהודה בהסדר טיעון בעבירה של התנהגות לא הולמת, בשל הטרדות מיניות כלפי חיילת וכלפי נגדת ששירתו בפיקודו, ונדון לעונש מאסר על תנאי ולקנס כספי ופרש מצה"ל; (2) יזם הנדל"ן ואיש חיי הלילה בתל אביב, אלון קסטיאל, שהודה והורשע בהסדר טיעון בעבירות מין בארבע נשים ונידון לארבע שנות מאסר ותשעה חודשים, והוטל עליו לפצות את קורבנותיו. ניתוח פסקי הדין שניתנו בפרשות אלה העלה שמקומן של הנפגעות בהחלטות בתי המשפט מצומצם מאוד, אף שהשופטים קיבלו מידע עליהן ושמעו אותן. נמצא כי פסקי הדין אינם משקפים בצורה מיטבית את מגוון צורכי הנפגעת בשליטה, בהכרה ובנראות. ממחקר התקשורת עולה כי אף שבשתי הפרשות הוענקה בולטות לביקורתן על מערכת המשפט ועל "תרבות האונס" בישראל, נמצאה תמיכה תקשורתית מובהקת אך ורק בקורבנותיו של אלון קסטיאל. כך, המאמר מראה כי גם בהרשעה אין די כדי למנוע "קורבנות משנית", ועל כן הוא דן בדרכים להיטיב את מעמדן של הנפגעות בהליך הפלילי, אם בהבעת עמדה ואם בהגנה עליהן.

פתח דבר. 1. רקע ושאלות המחקר. 2. מהלך המחקר. **א. ההגנה המשפטית על פרטיות הנפגעת.** 1. בשבחי האנונימיות. 2. מאנונימיות לחשיפה – תיקון חוק העונשין. **ב. הוויתור על הפרטיות בתקשורת.** **ג. פרטיות הנפגעות ונראותן בפסקי הדין.** **ד. תיאור מחקר התקשורת.** 1. שיטות המחקר. 2. שאלות מחקר והשערות. **ה. ממצאי המחקר.** 1. פרשת חגיבי – ניתוח תוכן איכותני. (א) נרטיב הנפגעת הגיבורה. (ב) נרטיב הגיבור הראוי למחילה. 2. פרשת קסטיאל – ניתוח תוכן איכותני. (א) נרטיב הנפגעת הגיבורה. (ב) נרטיב הנפגעת כקורבן מערכת המשפט. (ג) נרטיב הנפגעת כקורבן "תרבות האונס" בתקשורת. **ו. דיון – ההגנה המשפטית אל מול החשיפה בתקשורת.** 1. "הסרת צעיף הכושה" או "חיזוק הסטיגמה". 2. מסקנות משפטיות ממחקר התקשורת. 3. נראות הנפגעת כמשפט ובתקשורת – המלצות לעתיד. **ז. סיום.**

* **דנה פוגץ** פרופסור חברה, הפקולטה למשפטים, הקריה האקדמית קריית אונו. **ענת פלג** מרצה לתקשורת, אוניברסיטת בר-אילן.

פתח דבר

אני רוצה לצאת ממעגל הבושה וההסתרה שאני נמצאת בו בשנים האחרונות. חשוב לי לצאת מהפיקסלים ולהתחזק. חשוב לי לעכל ולהרגיש בעצמי שאני לא אשמה במה שקרה לי. וכמובן, חשוב לי גם להעביר מסר חד לנשים: אתן לא אשמות בשום דבר שמישהו כפה עליכן (זוהר להט, המתלוננת הראשונה נגד עבריין המין אלון קסטיאל, בריאיון ל-Ynet).¹

דברי ההסבר של זוהר להט, המתלוננת הראשונה נגד עבריין המין המורשע אלון קסטיאל, על החלטתה להתראיין בפנים גלויות ולבנות את זהותה כשורדת אונס, שופכים אור על ההניעות (המוטיבציות) החברתיות של נשים שנפגעו מינית לוותר על ההגנה המוחלטת הייחודית שמעניק החוק לפרטיותן.² לדבריה, הבחירה בחשיפה היא הן מרפא לרגשות הבושה וההאשמה העצמית שחשות נפגעות עבירות מין והן מסד המאפשר לנפגעות להיאבק ב"האשמת הקורבן", שהיא רכיב מרכזי ב"תרבות האונס" שעדיין נפוצה בשיח הציבורי בישראל.³

מהלך פמיניסטי זה, ויתורן של נפגעות עבירות מין על הפרטיות, נפוץ ברשתות החברתיות בישראל החל משנת 2013, והגיע לשיאו בהשראת הקמפינים הדרמטיים האמריקנים שהתפשטו לישראל, בתגיי הקבוצה (האשטג) #גם_אני (#MeToo) ו#למה_לא_התלוננתי (#whyididnotreport).⁴ שורשיו נטועים בהחלטתן פורצת הדרך של נשים שורדות פגיעות מיניות להיחשף ממגוון טעמים. בסוף שנות התשעים ביקשה מיס עולם לינור אברג'יל מבית המשפט להסיר את צו איסור הפרסום שהוטל על שמה לאחר שהתלוננה על אינוסה, כדי להפריך שמועות בנוגע לזהות האנס ולקעקע את הטענה כי זכתה בכתר בשל מצבה הרגשי.⁵ בעקבותיה נחשפו נפגעות נוספות: יעל גרימברג, הנאנסת באונס הקבוצתי "אונס שמרת", שביקשה למגר את מועקת ההסתרה שממנה סבלה;⁶ המתלוננת ד"ר אורלי אינס,

1 נעם ברקן "לא מתכוונת לשתוק יותר". מתלוננת נגד אלון קסטיאל נחשפת" Ynet (29.11.2016) [tinyurl.com/y2cd5664](https://www.tinyurl.com/y2cd5664).

2 ראו פרק ב' בהלן. כל הכתוב בלשון נקבה חל על כלל אוכלוסיית הנפגעים.

3 ראו (1975) SUSAN BROWNMILLER, AGAINST OUR WILL: MEN, WOMEN AND RAPE (המושג "תרבות האונס" ("Rape Culture") שמשמעו האשמת הקורבן, נרמול תרבותי ומזעור של תקיפות מיניות, נטבע בידי הוגה המשויכת לגל השני של הפמיניזם).

4 הדר דנציג-רוזנברג וענת פלג "פוסט-טראומה ופוסט: תהליכי עיבוד הרגשות של נפגעות תקיפה מינית בהליך הפלילי ובמרחב המקוון" **משפט, חברה ותרבות** (צפוי להתפרסם ב-2020). לסקירת ההיסטוריה של מאבק ה-#MeToo בארצות הברית, ראו Mimi A. Akel, *The Good, the Bad, and the Evils of the #MeToo Movement's Sexual Harassment Allegations in Today's Society: a Cautionary Tale Regarding the Cost of These Claims to the Victims, the Accused, and Beyond*, 49 CAL. W. INT'L L.J. 103, 107-108 (2018).

5 "ליבאי: רצינו להפריך שמועות שאחד משופטי התחרות אנס אותה" **גלובס** (17.1.1999) [tinyurl.com/y3uhg482](https://www.tinyurl.com/y3uhg482).

6 "הנאנסת משמרת: 'שהבנות שלי ידעו שאין לי במה להתבייש'" Ynet (25.1.2001) [tinyurl.com/y2sov3vp](https://www.tinyurl.com/y2sov3vp).

שהתלוננה נגד ניצב אורי הר־לב, שהיה מועמד לתפקיד מפכ"ל המשטרה;⁷ המתלוננת אורלי רביבו, שהתלוננה נגד הנשיא המורשע באונס משה קצב, לאחר ששתי האחרונות סבלו מהתקפות תקשורתיות אישיות של מקורבי הפוגעים.⁸ ברם למיטב ידיעתנו, ההשלכות המשפטיות האפשריות של הוויתור על הפרטיות של נפגעות עבירות מין באקלים משפטי המגן עליהן והשפעת המהלך על דימוין של השורדות בשיח הציבורי בישראל טרם נחקרו.

1. רקע ושאלות המחקר

במאמר בין־תחומי זה, השואב מספרות משפטית, ויקטימולוגית ומספרות מחקר בנושא הייצוגים התקשורתיים של נפגעות עבירות מין בתקשורת, נבקש לקשר בין שני העולמות שביניהם נעה הנפגעת: מערכת המשפט והתקשורת. נסרטט את קו הגבול המשפטי הנוכחי בין אנונימיות לבין חשיפה ואת קווי המתאר של היחס למהלך הוויתור על האנונימיות בשיח הציבורי. ממחקר התקשורת ומניתוח פסקי הדין הרלוונטיים נבקש גם להסיק מסקנות נורמטיביות, הואיל וענייננו כאן ביחסו הראוי של המשפט לפרסומים הנעשים בהסכמתה של הנפגעת ושבהם נחשפת זהותה. סוגיה זו מורכבת, ומנגידה לכאורה אוטונומיה אל מול ערכי הגנה⁹ בשל המתח הטבוע בין הזכות לפרטיות של נפגעי עבירות לבין רצון התקשורת בחשיפה מרבית, ואל מול חובת מערכת המשפט להגן על הנפגעות ולהימנע מלפגוע בפרטיותן, אך גם לכבדן כפרטים אוטונומיים בעלי יכולת בחירה.

נקודת הזמן שבה אנו נמצאים חשובה לא רק מבחינה חברתית וציבורית כי אם גם מבחינת השינוי אשר חל בחוק העונשין התשל"ז–1977, המאפשר לנפגעת לחשוף זהותה, מה שבעבר הצריך את אישור בית המשפט.¹⁰ ברקע המשפטי למאמר, כפי שנראה, מצויה ההנחה בת זמננו כי על המדינה לדאוג לנפגעי העבירות, וכי אינטרס הנפגעת הוא שיקול לגיטימי בהליך המשפטי.¹¹ אולם תוכנה של דאגה זו מורכב מאי פעם. לצד ההגנה שעדיין קיימת על פרטיותן של נפגעות עבירות מין בתקשורת, שאותה נסקור, החוק מתמודד עם התופעה החברתית של חשיפת פגיעה מינית בהרחיבו את אפשרות החשיפה. עם זאת מחיריה האפשריים והשלכותיה המשפטיות של החשיפה טרם נחקרו בישראל, ומחקר זה מבקש להוסיף על קורפוס הכתיבה המצומצם הקיים.

7 יעל ברנובסקי "המתלוננת נחשפת: 'אני אורלי אינס, לא מפחדת'" Ynet (25.11.2010) tinyurl.com/yyotvrlb.

8 יורם ירקוני "בלי טשטוש: 'אני אורלי רביבו, א' מבית הנשיא'" Ynet (24.5.2013) tinyurl.com/y2b64hjl.

9 לסוגיית פרסומים שלא בהסכמת הנפגעת, ראו דנה פוגץ' "סלבריטאים על כורחם (ובחסות בית המשפט?) מחשבות על פרטיותם של נפגעי עבירות בהליך המשפטי" **קריית המשפט** י 79 (2014) (להלן: פוגץ' "סלבריטאים"); דנה פוגץ' "חשופה לעין כול: על זכותה של נפגעת עבירה לפרטיות בהליך הפלילי" **ספר אליהו מצא** 489 (אהרון ברק, אילה פרוקצ'יה, שרון חנס ורענן גלעדי עורכים, 2015) (להלן: פוגץ' "חשופה לעין כול").

10 חוק העונשין (תיקון מס' 136), התשע"ט–2018, ס"ח 74.

11 לדיון כללי בשינוי מעמד הנפגעים, ראו דנה פוגץ' "מהפכת הקורבנות – היום שאחרי: לקראת מודל המכיר בשיקולי ענישה פרטיים?" **קריית המשפט** ד 229, 230–236 (2004) (להלן: פוגץ' "מהפכת הקורבנות").

המאמר מורכב משני חלקים עיקריים: האחד ניתוח פסקי דין והשני מחקר תקשורת, והדיון המשולב בשניהם יהווה מסד לניתוח השלכות החלטתה של הנפגעת להיחשף הן על מעמדה בבית המשפט והן על דימויה הציבורי. ניתוח הפסיקה יבקש לבחון את נראות הנפגעת בבית המשפט, דהיינו: הן את יכולתה להביע עמדה והן את התייחסות השופטים אליה כסובייקט. לכך השלכות הן על הנפגעת עצמה והן על הציבור הנחשף לפסקי דין אלה. חלקו התקשורתי של המאמר יבקש לבדוק את ההשערה שחשיפת הנפגעת בתקשורת תוביל לסיקור חיובי השם את הנפגעת במרכז. המחקר יתבסס על ניתוח אמפירי של הנראות ושל טון הסיקור התקשורתי של שתי נפגעות שוויתרו על האנונימיות שלהן בשני חקרי מקרה שזכו להד ציבורי נרחב. פרשה אחת התרחשה לפני קמפיין #MeToo בישראל, והפרשה השנייה נידונה בד בבד עם קמפיין ציבורי זה. יצוין כי מחקרי הסיקור התקשורתי של נפגעות עבירות מין שנעשו בישראל עסקו אך ורק בנפגעות ששמרו על חסיון שמן.¹² לפיכך תספק ההשוואה בין ממצאי מחקרי עבר אלה לממצאי מחקר עכשווי זה אבן בוחן לבדיקה ראשונה של השלכות מהלך הוויתור על האנונימיות על השיח הציבורי סביב שתי הפרשות הנבדקות.

הואיל וההגנות המשפטיות על פרטיות נפגעות פותחו לפני פריצת תנועת #MeToo, הקוראת לחשיפת זהות נפגעות, הרי שלאור ממצאי מחקר התקשורת וניתוח הפסיקה, ידון המאמר בשאלות המחקר האלה: האם שיווי המשקל המעוגן בחוק, שלפיו חשיפת נפגעות מרצון מותרת וחשיפה אחרת אסורה, הוא המצב האופטימלי מבחינת יחס המשפט לאנונימיות נפגעות בעבירות מין? שאלה מרחיקת לכת אף יותר היא זו: האם ניתן לטעון כי רציונל ההגנה המשפטית היתרה על נפגעות עבירות מין (העשוי להיראות פטרנליסטי) ראוי להישקל מחדש בשל בחירתן של נפגעות עצמן להיחשף?

2. מהלך המחקר

בחרנו בשני חקרי מקרה שזכו לסיקור תקשורתי נרחב בתקשורת הממוסדת ובשיח ברשתות החברתיות ונידונו במערכת המשפט. ברם קיים שוני בין שני המקרים במעמדם הציבורי של התוקפים ובעבירות המין המיוחסות להם. ממדי הדמיון והשוני בין הפרשות מאפשרים לחשוף את הגוונים בשיח הציבורי שעסק בהחלטתן של הנפגעות להיחשף. שתי הפרשות הסתיימו בהרשעה בבית המשפט, והדבר מאפשר להשוות את מאפייני הסיקור לממצאי מחקרי העבר בישראל שצוינו לעיל ועסקו בפרשות שהסתיימו אף הן בהרשעת התוקפים.

הפרשה הראשונה היא פרשת סגן אלוף לירן חג'בי. חג'בי היה מפקד גדוד צבר, זכה בעיטור צל"ש הרמטכ"ל והודח מצה"ל בשנת 2015 כי הטריד מינית חיילת ונגדת ששירתו בפיקודו. חג'בי הודח בהסדר טיעון בעבירה של התנהגות לא הולמת, הורד מדרגת סגן אלוף לדרגת רב סרן, נדון לעונש מאסר על תנאי ולקנס כספי ופרש מצה"ל.¹³ שמן של המתלוננות נותר חסוי,

12 הגר להב "מקרה מזועזע": סיקור תקשורתי של תקיפות מיניות בישראל (2018); אלינה קורן "ההבניה של אונס בעיתונות והפוליטיקה של האשמת הקרבן" הפיקוח על עברייני מין בישראל: ענישה או טיפול? 221, 230 (אפרת שהם עורכת, 2008); אפרת שהם "השיח הציבורי על מקרים של אונס בקיבוץ: בין מינימליזציה לשבלוניזציה" הפיקוח על עברייני מין בישראל: ענישה או טיפול 239, 247 (אפרת שהם עורכת, 2008).

13 ביד"ם (צבאי) 2/15 התובע הצבאי הראשי נ' ל' ח' (פורסם בנוב, 2.7.2015).

לפי חוק. 14 ברם במחאה על הסדר הטיעון המקל החליטה אחת המתלוננות נגדו, מאי פאטל, לוותר על האנונימיות ולהיחשף בדף הפייסבוק שלה. 15 בחודש אפריל 2018 קיבל בית משפט השלום בתל אביב תביעת פיצויים שהגישה פאטל, והשית על חג'בי פיצויים בסכום של 140 אלף שקל. 16

הפרשה השניה, חקירתו של יזם הנדל"ן ואיש חיי הלילה בתל אביב אלון קסטיאל, נפתחה בנובמבר 2016 לאחר שאחת הנפגעות פרסמה בעילום שם פוסט שבו סיפרה על תקיפתה בהיותה בהשפעת אלכוהול והפצירה בנשים שהותקפו בידיו ללכת בעקבותיה. 17 בהמשך פורסמו תלונות של נשים נוספות על שהטריד או תקף אותן מינית בדפוס פעולה זהה.

קסטיאל הואשם באונס של שתי נשים, בניסיונות אונס ובמעשים מגונים בשלוש נשים נוספות. שלוש מתלוננות נחשפו בשמן המלא ברשתות החברתיות. כתב האישום נגד קסטיאל רוכך במידה ניכרת במסגרת הסדר טיעון. קסטיאל הודה והורשע בעבירות מין בארבע נשים. פרשה זו נידונה בשיח הציבורי בד בבד עם קמפיין #MeToo. בחודש יולי 2018 גזר בית המשפט המחוזי בתל אביב על קסטיאל עונש של ארבע שנים ותשעה חודשי מאסר, ופיצוי לקורבנותיו. 18 ערעורו של קסטיאל נגד העונש נדחה. 19

ניתוח פסקי הדין שניתנו בפרשות חג'בי וקסטיאל, שבהם נותרו שמות הנפגעות חסויים, העלה שמקומן של הנפגעות בהחלטות בתי המשפט מצומצם מאוד אף שהשופטים קיבלו מידע עליהן ושמעו אותן. ממצא זה תומך בהצהרתן כי יצאו לתקשורת בתגובה ליחסה המתנכר של מערכת המשפט לכאבן. מחקרנו הולך בזאת בעקבות מחקרים אחרים אשר הראו כי יציאת נפגעים לתקשורת נובעת מתחושת "קורבנות משנית" במערכת המשפט. 20 יתר על כן, מצאנו כי פסקי הדין הנבדקים, בתפקידם כמעבירים מסר לציבור, אינם משקפים בצורה מיטבית את מגוון צורכי הנפגעת בשליטה, בהכרה ובנראות.

מחקר התקשורת במאמר זה שואב משיטות מחקר כמותניות ואיכותניות. נותחו במחקר כל פריטי הסיקור משתי הפרשות שהופיעו בשלושה אתרי אינטרנט (Ynet, וואלה NEWS והארץ) וכן דיגמת פוסטים שפורסמו בדפים של אתרי חדשות אלה בפייסבוק כתגובה לדיווחים השונים. הניתוח הכמותני כלל בין היתר ספירה משווה של הכותרות ושל פריטי סיקור שבהם נשמע קולן של הנפגעות שנחשפו בתקשורת והן הובלטו בהם, ומנגד ספירת כותרות ופריטי סיקור המבליטים את גרסת הנאשם. ניתוח התוכן האיכותני כלל חילוף תמות, זיהוי נרטיבים בולטים

14 ס' 68(ב) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984.

15 ראו גילי כהן "החיילת שהוטרה על ידי מג"ד צבר לשעבר נחשפה בשמה ומוחה על הסדר הטיעון עמו" **הארץ** tinyurl.com/y2uhfips (27.4.2015) (להלן: כהן "החיילת שהוטרה").

16 ניב קובוביץ "המג"ד לשעבר לירן חג'בי יפצה את מאי פאטל ב-140 אלף שקל" **הארץ** (22.4.2018) tinyurl.com/yxdkb2ek.

17 נועם ברקן "עדויות נגד אלון קסטיאל: 'אמרתי שכואב לי, שאני לא רוצה לשכב איתו, זה לא עניין אותו'" **Ynet** (20.11.2016) tinyurl.com/y3f88ddk.

18 תפ"ח (מחוזי ת"א) 65096-12-16 **מדינת ישראל נ' קסטיאל** (פורסם בנבו, 23.7.2018) (להלן: עניין **קסטיאל מחוזי**).

19 ע"פ 6479/18 **קסטיאל נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 23.6.2019) (להלן: עניין **קסטיאל עליון**).

20 ראו פרק א.1. להלן.

באשר לנפגעות עבירות המין בסיקור שתי הפרשות באתרי החדשות המרכזיים ובתגובות בפייסבוק. שיטת מחקר מעורבת זו, מאפשרת זיהוי העמדה הכללית כלפי הנאשם וכלפי הנפגעות בכל אחת מהפרשות ולימוד דרכי הבניית עבירות מין בציבוריות הישראלית במקרים אלה.

בהשוואה למחקרי עבר שנערכו על סיקור עבריינות מין בישראל²¹ נמצא במחקר זה כי בשתי הפרשות הובלטו קולן של הנפגעות שנחשפו בשמן המלא וביקורתן על מערכת המשפט ועל "תרבות האונס" בישראל. ברם לעומת פרשת חג'בי, שבה טון הסיקור של החלטת הנפגעת להיחשף היה מעורב ולא חד-משמעי, בפרשת קסטיאל הסיקור התקשורתי תמך במובהק בנפגעות.

בהתייחס לממצאים בדבר מורכבות היחס התקשורתי לנפגעות ולייצוגן החסר בפסקי הדין, ולאור תאוריות משפטיות בדבר זכויות נפגעי עבירה, נדון בשאלת הזיקה בין הוויתור של הנפגעות על האנונימיות שלהן לבין טווח ההגנה המוקנה בחוק לפרטיותן. בוויכוח רב השנים בשאלת חשיפת נפגעות – אם היא רצויה כדרך ל"הסרת צעיף הבושה" או שלילית, כמחזקת את הסטיגמה – מחקרנו אינו מתקף במובהק אף אחד מהטיעונים. כיוון שכך, תיקון חוק העונשין מייצר פרדוקס. מחד גיסא התיקון מגביר את תחושת השליטה של נפגעות היות שהוא מדכא את מנגנון ההשתקה הפטרנליסטי אשר שרר בטרם תיקון החוק, ומאידך גיסא התיקון עלול להביא לאיבוד תחושת השליטה של נפגעות בשל הלחץ המופעל עליהן מצד גופי התקשורת וכן בשל היעדר שליטה על הייצוגים התקשורתיים שלהן. מסקנתנו היא כי העובדה עצמה שנפגעות בוחרות להיחשף בתקשורת, אין בה כדי להצדיק הסרת ההגנות הקבועות לנפגעות עבירות מין במשפט. יתר על כן, כפי שנפרט, על המחוקק ועל השופט להביא בחשבון הן את רצונן של הנפגעות להביע עמדתן והן את ייצוגיהן הציבוריים, לרבות בפסקי הדין עצמם.

לממצאי מחקר זה השלכות משפטיות נוספות שנתייחס אליהן, לעניין נקודת האיזון שעליה מבוססת ההתייחסות המשפטית לנפגעות עבירות מין בסוגיות נוספות על שאלת האנונימיות, דוגמת פרסום חומרים מהליכים משפטיים וחשיפת פרטיותם. בסוגיות אלה הסקנו כי על מערכת המשפט לפעול על מנת למזער את קורבנותן המשנית של הנפגעות בידי המערכת עצמה.

במחקר זה שבעה פרקים.

הפרק הראשון דן ביחס מערכת המשפט לפרטיות הנפגעות ולהגנה על חסיון זהותן: ממתן הגנה משפטית מלאה על האנונימיות של נפגעות עבירות מין אל תיקון חוק העונשין המאפשר חשיפת נפגעות. **בפרק השני** נדון במיקומו של המאמר בספרות מחקר התקשורת. נתחיל בדיון בנפגעי עבירה בעידן הנראות בתקשורת, ממנו נעבור לייצוגי עבירות המין בתקשורת והשימוש הנעשה בהם כדי להשפיע על ההליך המשפטי. **הפרק השלישי** מנתח את מקומן של הנפגעות בפסקי הדין. **הפרק הרביעי** מתאר את מהלך מחקר התקשורת. **הפרק החמישי** מפרט את ממצאי מחקר התקשורת. **הפרק השישי** מציג דיון בממצאים וכן את המסקנות העולות. **הפרק השביעי** מסכם בקצרה את הדברים.

21 ראו קורן, לעיל ה"ש 12; להב, לעיל ה"ש 12.

א. ההגנה המשפטית על פרטיות הנפגעת

1. בשבחי האנונימיות

ברקע שאלת הסרת האנונימיות נמצא השינוי העובר על יחס מערכת המשפט לנפגעי עבירה, במיוחד נפגעי עבירות מין, ועיקרו הכרה בחובת המדינה כלפיהם ובלגיטימיות האינטרסים הפרטיים שלהם.²² תפיסה תאורטית זו התפתחה בד בבד עם ההכרה הוויקטימולוגית בחשיבות ההתייחסות לנקודת המבט של הנפגעים כבני אדם, כאינדיווידואלים.²³ נקודת המוצא הרלוונטית לדיוננו היא שמערכת המשפט צריכה לעשות כל שביכולתה כדי למנוע "קורבנות משנית" של הנפגע, כמתחייב מלשונו של סעיף 1 לחוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א–2001, המספק הגנה על כבודו של הנפגע כאדם.²⁴ על כך ניתן להוסיף כיום את הקורבנות השלישית – מידי התקשורת.²⁵

ההגנה על פרטיות הנפגעת באה לביטוי בישראל עד כה בהוראות רחבות מאלה המגינות על נפגעי עבירות אחרות.²⁶ למשל, סגירת דלתיים ואיסור הפרסום, הנלווה אליה, מאפשרים למנוע לא רק את פרסומם של דיונים אלא גם את פרסום פרטיהם של המוגנים העשויים להביא לזיהוים.²⁷ העילות הרלוונטיות חוקקו כשמטרתן המפורשת היא להגן על שלומם של מתלוננים בעבירות מין ושל קטינים.²⁸

- 22 להיסטוריה, ראו LESLIE SEBBA, *THIRD PARTIES: VICTIMS AND THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM* (1996). לביסוס התאורטי, ראו הדר דנציג-רוזנברג ודנה פוג'י "הדור הבא" של זכויות נפגעי עברה: הזכות החוקתית להליך הוגן" *עיוני משפט* לו 549 (2015).
- 23 ראו Sarah Ben-David, *Needed: Victim's Victimology, in VICTIMOLOGY AT THE TRANSITION FROM THE 20TH TO THE 21ST CENTURY – ESSAYS IN HONOR OF HANS JOACHIM SCHNEIDER* 55 (Paul C. Friday & Gerd Ferdinand Kirchhoff eds., 2000); שרה בן-דוד "ויקטימולוגיה מנקודת מבט הקורבנות" *מגמות בקרימינולוגיה: תיאוריה, מדיניות ויישום* 775 (מאיר חובב, לסלי סבה ומנחם אמיר עורכים, 2003).
- 24 להכרת מערכת המשפט במושג הקורבנות המשנית, השאוב מהוויקטימולוגיה, ראו בהמשך מאמר זה. לדיון כללי בשינוי מעמד הנפגעים, ראו פוג'י "מהפכת הקורבנות", לעיל ה"ש 11, בפרקים א–ב.
- 25 פוג'י "סלבריטאים", לעיל ה"ש 9, בעמ' 88–89. לפחות מחברת אחת דיברה על "אונס שלישי" בתקשורת, בעקבות הפגיעה השנייה הנגרמת בבית המשפט. ראו Alice Vachss, *The Charge of Rape, the Force of Myth*, WASH. POST (Nov. 2, 2003), tinyurl.com/y5q8hcok.
- 26 ראו המבחינים המחמירים בסעיף 68 לחוק בתי המשפט – אם יבקשו הגנה על פרטיותם, ככל אדם שאינו נפגע. לדיון, ראו לימור עציוני "הציץ ונפגע: בחינת הזכות לפרטיות של נפגעי עברה אל מול מציצנותו של הציבור" *עיוני משפט* לו 757, 785 (2015).
- 27 ראו ס' 68(ב)–(4), (5), 68(ב)–(7), 68(ב)–(9) ו-68(ב)–(13) לחוק בתי המשפט, המונים את העילות לסגירת דלתיים, ובהן כאלה הרלוונטיות מאוד לנפגעות עבירות מין. עליהן נוספים קטינים, נפגעי סחר בבני אדם ונפגעי אלימות במשפחה. כן ראו ס' 70(א) לחוק בתי המשפט, הקובע את ברירת המחולל שהיא איסור פרסום דיון המתרחש בדלתיים סגורות.
- 28 להבריל מ"הגנה על המוסר", הגנה אשר הייתה קיימת גם קודם לכן. ראו חוק העונשין (תיקון מס' 22), התשמ"ח–1957, ס"ח 62; חוק בתי המשפט (תיקון מס' 13), התשמ"א–1981, ה"ח 84. עם זאת, בשל עקרון פומביות הדיון – נתון הדבר לשיקולו של בית המשפט (ראו שם).

לצידן חוק העונשין מעניק, בס' 352, הגנה לנפגע בעבירת מין או למתלונן על עבירת מין, לרבות הטרדה מינית. היקף ההגנה רחב וכולל איסור על פרסום כל רמז על זיהויו, בקובעו עבירה שלצידה עד שנת מאסר.²⁹

באיזון עם ערך פומביות הדיון בחר המחוקק להעדיף את העניין הציבורי בעידוד נפגעות להתלונן בתחום שבו רבות הפגיעות הלא מדווחות, באמצעות הסרת חשש הפרסום.³⁰ ההגנה בסעיף זה רחבה: חלה על כל "מתלונן" או "נפגע", בכל שלב שהוא, בלא דרישת קיום הליך משפטי, ואם מתקיים הליך – חלה גם לאחר סיומו. ההגנה היא אוטומטית ואינה דורשת פעולה אקטיבית מצד הנפגעת, וההגנה נמשכת וחלה גם על הליכים אזרחיים נלווים.³¹ מאז 2011 הורחב הסעיף מאנונימיות גרידא אל עבר איסור פרסום "כל דבר שיש בו כדי לזהות אדם".³² דהיינו: ההגנה מתפרשת מעבר לאיסור פרסום שם בלבד, אל עבר כל פרט העלול לזהות. כך, למשל, נחסם פרסום צילום רחוב קטן בו גרה נפגעת וכן פרסום גילה. הצלבת הנתונים עלולה הייתה להוביל אליה.

הפסיקה הרחיבה את ההגנה אף יותר, בקובעה שלא יפורסמו שמותיהן של מתלוננות בעבירות מין אף במקרה שהנאשם זוכה ואף כאשר נקבע כי מדובר בתלונת שווא.³³ דהיינו, העניין הציבורי בעידוד מתלוננות גובר על אינטרסים פרטיים, כאשר הנחת המוצא היא, כדברי השופט חשין, כי "פרסום שמן של מתלוננות – או מתלוננות שווא – ירתיע מתלוננות-אמת מהתלונן".³⁴

הגנה דומה מפני פרסום פרטים מזהים של נפגעת עבירת מין ניתנת במדינות נוספות, לרבות קנדה ובריטניה.³⁵ אולם הגנה זו אינה מובנת מאליה. בארצות הברית, למשל, עקרון פומביות הדיון הוא שגובר. מספר חוקים מועט אוסר על חשיפת פרטי נפגעות, וגם הם מוגבלים לפרטי זהות בלבד, וקיימים ויכוחים בשאלת חוקתיות החסיית פרטי נפגעות

29 ראו ס' 352 לחוק העונשין, התשל"ד-1977. לעניין קטיונות, רלוונטית גם ההגנה הקבועה בסעיף 24 לחוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך-1960, שתוקן בהתאם במסגרת חוק הנוער (טיפול והשגחה) (תיקון מס' 18), התש"ע-2010, ס"ח 448; ס' 5(ה) לחוק למניעת הטרדה מינית, התשנ"ח-1998. העונש המרבי הוא שנת מאסר. ראו חוק העונשין (תיקון מס' 111), התשע"א-2011, ס"ח 1026.

30 דברי הסבר להצעת חוק העונשין (תיקון מס' 26), התשמ"ו-1986, ה"ח 303.

31 ע"ע (ארצי) 247/07 פלונית – קוצ'יק (פורסם בנבו, 24.9.2009).

32 ראו ס' 352(א) לחוק העונשין; חוק העונשין (תיקון מס' 89), התשס"ו-2005, ס"ח 54. סעיפים 352(ג) ו-352(ד) לחוק העונשין מתייחסים באופן מיוחד לאיסור על צילום נפגע בלא הסכמתו.

33 רע"פ 5877/99 יאנוס נ' מדינת ישראל, פ"ד נט(2) 97, 118-126 (2004). כן ראו ע"א 7426/14 פלונית נ' דניאל (פורסם בנבו, 14.3.2016), שבו נקבע אי-פרסום שמות מתלוננות אף כאשר הוגשו תלונות שווא בכוונת זדון והגילוף-הנתבע זכה לפיצויים מהן.

34 עניין יאנוס, שם, בעמ' 123.

35 פוג'י "סלבריטאים", לעיל ה"ש 9, בעמ' 104. כן ראו, למשל, Sexual Offences (Amended) Act 1992, Eliz. 2 c. 34, § 2 (אשר הרחיב את ההגנה אשר ניתנה בשנת 1976 לשלל עבירות מין נוספות על אונס). השוו Sexual Offences (Amended) Act 1976, Eliz. 2 c. 82. לפירוט ודיון בעניין זה, ראו Mohammad F. Ghazvin, *Respect for a Victim's Privacy during Police Procedure*, 75 POLICE J. 67 (2002). לסקירת המצב באנגליה, ראו J. PARL.: HC LIB. (Feb. 7, 2012), tinyurl.com/y4fqcdqg.

בעבירות מין, לרבות בבתי המשפט.³⁶ על פי Denno, אי-חשיפת פרטי נפגעות עבירות מין נובעת משמירה על כללי אתיקה עיתונאית ולא מהוראת חוק.³⁷ על רקע זה בולטת שבעתיים עמדתו הבלתי מתפשרת של המחוקק בישראל.³⁸ עם זאת ההגנה אינה משתרעת הלאה מזה, ולכן אם מתפרסמים פרטים אינטימיים, כל היודע את זהות הנפגעת יכול לקשרה אליהם. במדינה קטנה כישראל למשל, שבה ממילא זהות הנפגעת ידועה לאנשים רבים, הם לומדים מהתקשורת, ואולי אף ממסמכים משפטיים, פרטים אינטימיים עליה ועל הפגיעה שעברה, ואין על כך כל איסור.

2. מאנונימיות לחשיפה – תיקון חוק העונשין

לדיוננו באוטונומיית הרצון של הנפגעות לעניין החשיפה חשובה פסיקת בית המשפט אשר הקנתה מעמד לנפגעת כצד בבקשות פרסום פרטים מתוך דיונים, לרבות לעניין הסרת איסור פרסומו של שם הפוגע לאחר שהורשע.³⁹ האינטרס הפרטי של הנפגעת הספציפית הובא בחשבון גם כאשר ביקשה זו להתיר פרסום במחיר חשיפתה.⁴⁰ עם זאת דברים אלה נכונים לפרסום שם הנאשם, חומרי ראיות וכיוצא באלה, אך עד לשנת 2018 לא היה פרסום פרטי הנפגעת **עצמה** תלוי בה אלא בבית המשפט, באשר ס' 352(ב) לחוק העונשין קבע:

לא ישא אדם באחריות פלילית לפי סעיף קטן (א) אם האדם ששמו או זהותו פורסמו כאמור נתן את הסכמתו לפרסום, בפני בית משפט או אם בית משפט התיר את הפרסום מטעמים מיוחדים שיירשמו.⁴¹

כלומר ברירת המחדל הייתה איסור חשיפת פרטיה המזהים של הנפגעת. הדרך היחידה לזהות נפגעת בתקשורת הייתה, לפחות כעולה מלשון החוק, לקבל את הסכמת בית המשפט.

36 ראו Daniel M. Murdock, *A Compelling State Interest: Constructing a Statutory Framework for* 36 Jennifer גם *Protecting the Identity of Rape Victims*, 58 ALA. L. REV. 1177 (2007); ראו גם A. Brobst, *The Modern Penny Dreadful: Public Prosecution and the Need for Litigation* 281, 296–297 (2017) 96 NEB. L. REV. 281, 296–297 (2017). להרחבה, ראו פוג'י "סלבריטאים", לעיל ה"ש 9, בעמ' 111–113.

37 פרופ' Denno ציינה בשנת 1996 שכי-95% מאמצעי התקשורת לא פרסמו שמות נפגעות. ראו Deborah W. Denno, *Perspectives on Disclosing Rape Victims' Names*, 61 FORDHAM L. REV. 1113 (1993).

38 להרחבה, ראו פוג'י "סלבריטאים", לעיל ה"ש 9, בעמ' 113–115.

39 בש"פ 8698/05 **אזולאי נ' מדינת ישראל**, פ"ד (3) 168, פס" 9 לפסק דינה של השופטת חיות (2005). כל עוד הוא בחזקת חשוד בלבד, תחול הוראת סעיף 70(ה1) לחוק בתי המשפט, המסמיכה את בית המשפט לאסור את פרסום שמו של חשוד אם הדבר עלול לגרום לו "נזק חמור". למעמד בסוגיית פרסום פרטים נוסף על הזוהרת, ראו למשל ע"פ 11793/05 **חברת החדשות הישראלית בע"מ נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 5.4.2006).

40 ראו עניין **אזולאי** (שם), שבו הותרו לפרסום פרטי הכרעת הדין וגזר הדין בעניינו של העורר, אשר הורשע בביצוע עבירות מין, וכן שמו ותמונתו, לבקשתן של הנפגעות, אף שהן הסתכנו בכך שתיחשף גם זהותן שלהן, בהיותן קרובות משפחת.

41 ראו חוק העונשין (תיקון מס' 136) (ההדגשות הוספו).

הוראה זו גררה ביקורת כפטרנליסטית לעילא.⁴² בשנת 2018 החלה מחאה מצידן של נפגעות עבירות מין, לרבות כאלה אשר ביקשו לדבר בכנסת, אולם שידור דבריהן נמנע בשל איסור הפרסום.⁴³ לבסוף הובא הנושא אל שולחן הכנסת ובוצע תיקון חקיקה זריז.⁴⁴ הצעת החוק מתארת את הרקע לתיקון: מחאתם של נפגעים אשר ראו בדרישה זו משום מגבלה על יכולת השמעת קולם ברשתות החברתיות, בתקשורת, בכינוס ועוד.⁴⁵ חברת הכנסת עליזה לביא ציינה, בדומה לזה: "אנחנו נמצאים בעידן שמעודד חשיפה ודורש תיקון חברתי, ומחובתנו להגן על הנפגעות שלעיתים החשיפה והמסלול הציבורי הוא המוצא האחרון עבורן".⁴⁶ כלומר, השינוי הוא תולדת תקופה שבה הפכה החשיפה לגורם בעל חשיבות ודווקא "המסלול הציבורי" הוא שנראה כתיקון לפגיעה עצמה, כמו גם לפגיעה מערכת המשפט. הפיקסלים, שנועדו להגן, מוסרים.

כיום קובע ס' 352(ב):

לא ישא אדם באחריות פלילית לפי סעיף קטן (א) אם האדם ששמו או זהותו פורסמו כאמור נתן את הסכמתו בכתב לפרסום, או אם בית משפט התיר את הפרסום מטעמים מיוחדים שיירשמו.⁴⁷

דהיינו, נפגעת בגירה אשר מעוניינת בחשיפת זהותה יכולה לאשר זאת בכתב.⁴⁸ סקירת השינויים מצביעה על שינוי תודעתי עמוק. אם בשנת 2016 העסיקה את הכנסת חשיפת נפגעות בתקשורת כמחסום מפני תלונה על סמך ההנחה שהחשיפה היא בהכרח פוגענית, הרי שבשנת 2019 עבר מוקד העניין לחשיפה מרצון.⁴⁹ לכאורה, משקף שינוי זה כיבוד אוטונומיית הנפגעת, המעוניינת להשמיע קולה. אולם האם זה באמת כך? השלכות החלטתן של נפגעות לוותר על האנונימיות על טיבו של הסיקור התקשורתי בעניינן, תיבחנה להלן.

- 42 פוגין "סלבריטאים", לעיל ה"ש 9, בעמ' 115.
- 43 ראו דברי ח"כ תומא סלימאן, בפרוטוקול ישיבה מס' 278 של הוועדה לקידום מעמד האישה ולשוויון מגדרי, הכנסת ה-20, (26.11.2018), tinyurl.com/yy7hzf3j. כן ראו טובה צימוקי "החוק למען נפגעי עבירות מין: יוכלו להתראיין בלי אישור מבית המשפט" Ynet (3.5.2018) tinyurl.com/y3mhs5pc; מורן אזולאי "סופית: נפגעי תקיפה מינית יוכלו להיחשף בלי אישור מבית המשפט" Ynet (10.12.2018) tinyurl.com/yxf6hx73.
- 44 הצעת חוק העונשין (תיקון מס' 136) (פרסום פרטיו של נפגע או מתלונן בעבירת מין), התשע"ט-2018, ה"ח 70. להצעת החוק הממשלתית מוזגו הצעות פרטיות של חברות הכנסת יפעת שאשא ביטון, אורלי לוי אבקסיס ועליזה לביא.
- 45 דברי הסבר להצעת חוק העונשין (תיקון מס' 136) (פרסום פרטיו של נפגע או מתלונן בעבירת מין), שם.
- 46 ראו "אוסף סופית: מתלוננים בעבירות מין יוכלו לפרסם את זהותם גם ללא הסכמה בכתב מול בית המשפט" הכנסת – חדשות הכנסת (10.12.2018) tinyurl.com/yy7sv463 (ההדגשה הוספה, ד"פ, ע"פ).
- 47 חוק העונשין (תיקון מס' 136).
- 48 על קטינים חל סעיף 24 לחוק הנוער (טיפול והשגחה).
- 49 ראו, למשל פרוטוקול ישיבה מס' 226 של ועדת החוקה, חוק ומשפט, הכנסת ה-20 (5.7.2016), שעסקה באכיפת איסור הפרסום על פרטים מזהים של נפגעי עבירות מין (ס' 352 לחוק העונשין).

ב. הוויתור על הפרטיות בתקשורת

מחקרים סוציולוגיים קושרים בין הנכונות הגדולה להיחשף בתקשורת ולדבר על עניינים פרטיים לעליית החשיבות של האינדיווידואליזם. הלך מחשבה זה רואה בהתבוננות עצמית כלי לשיפור רווחת הפרט. משום כך התרחבה תרבות הווידוי, שהובילה לשתי תמורות סותרות: מחד גיסא שגשוג מעמדו של הטיפול הפסיכולוגי, ומאידך גיסא התרחבות החשיפה האישית והאינטימיות בסוגות שונות בתקשורת הממוסדת ובעולם המקוון.⁵⁰

המלומד Blattere גורס כי המרדף אחרי הנראות הוא על תשומת לב ועל הליך כינון זהות.⁵¹ בהקשרן של נפגעות עבירות מין עשויה להיות לתובנה זו חשיבות רבה לפי הממצא כי אחד מבטיייה הבולטים של הקורבנות המשנית הוא אובדן קולם במערכת המשפט.⁵² ואכן, מחקרים מצאו כי נפגעות עבירה פונות לתקשורת על מנת להשמיע את קולן כשהן מרגישות שמערכת המשפט אינה נותנת להן מקום ראוי.⁵³ נפגעות אלה מוצאות אוזן קשבת בתקשורת, אשר מגלה, משיקולי מדרוג (רייטינג), עניין רב בהיבט הרגשי הנלווה לעבירות מין ואלמות חמורות,⁵⁴ כשהיא מסיטה את הדגש מהדיווח העובדתי אל עבר רכיבי הבידור, הדרמה, והסיפור האישי (פרסונליזציה).

חקר ייצוגי עבירות המין בתקשורת משתמש בשני מושגי מפתח בתאוריית קביעת סדר היום התקשורתית⁵⁵ – "הבלטה" ו"מסגור" – לצורך ניתוח האופן שבו מעצבת התקשורת את התפיסות הרווחות בציבור באשר לעבירות מין.

בבסיס המושג "הבלטה" (priming) קיימת הטענה כי מאחר שאמצעי התקשורת מבליטים סוגיות מסוימות, הם גם משנים את החשיבה בנושא. כלומר, מאחר שהתקשורת אומרת לציבור "על מה לחשוב" היא גם קובעת לו "איך לחשוב". בבסיס המושג "מסגור" (Framing) קיימת ההנחה כי אמצעי התקשורת בוחרים ומבליטים עניינים בסדר

Gunter Burkart, *When Privacy Goes Public: New Media and the Transformation of the Culture of Confession*, in MODERN PRIVACY 23, 27 (Harry Blatterer, Pauline Johnson & Maria Markus eds., 2010)

Harry Blattere, *Social Networking, Privacy, and the Pursuit of Visibility*, in MODERN PRIVACY 73, 79 (Harry Blatterer, Pauline Johnson & Maria Markus eds., 2010)

ראו Ben-David, לעיל ה"ש 23.

Dana Pugach, Natti Ronel & Anat Peleg, *Lingual Injury: Crime Victims between the Criminal Justice System and the Media*, 24 INT'L REV. VICT. 3 (2018)

Robert Reiner, *Media Made Criminality: The Representation of Crime in the Mass Media*, in THE OXFORD HANDBOOK OF CRIMINOLOGY 302 (Mike Maguire, Rod Chris Greer, *Crime Media and Community: Grief and Virtual Engagement in Late Modernity*, in CULTURAL CRIMINOLOGY 13 (Jeff Ferrell, Keith Greer, *Crime Media and Community* (להלן: Hayward, Wayne Morrison & Mike Presdee eds., 2004).

לביאור המושגים ולסקירת מחקרים קודמים, ראו דליה לירן-אלפר ואורלי צרפתי "עלי זרי הדפני": הייצוג התקשורתי של מנהיגת המחאה בעיתונות המקוונת בישראל" קשר 43, 29, 32 (2012); עמית לביא-דינור ויובל קרניאל "הזכות לדעת מול הצורך בנחמה – עיתונאים ורופאים בין פרופסיונאליות לפטריטיזם: סיקור מחלתו של ראש הממשלה אריאל שרון בעיתונות הכתובה בישראל" מסגרות מדיה 3, 83, 86–85 (2009).

היום הציבורי באמצעות יצירת מסגרות סיקור ופרשנות חוזרות. מסגרות אלה מגדירות את הבעיות הנדונות בשיח הציבורי, מבטאות שיפוט מוסרי ומציעות תרופות לבעיה. אפשר לזהות את המסגור הנבנה באמצעי התקשורת באמצעות ניתוח המטען הרגשי בכותרות, בתמונות, בבחירה למי להעניק זכות דיבור בפריט התקשורת, בסמלים ובדימויים, ובמסר המסכם. בשל כוח השפעתה של התקשורת על קביעת סדר היום יאמץ הציבור גם את "מסגרת" הפרשנות שהיא מעניקה לאירוע המסוקר.⁵⁶

מסקירת ספרות המחקר בעולם עולה כי במרוצת השנים חלה עלייה בממד ההבלטה של הדיווחים הגראפיים על עבירות אלימות של גברים נגד נשים בתקשורת.⁵⁷ העלייה הניכרת ב"הערך החדשותי"⁵⁸ המוענק לסיפורי תקיפות מיניות נובעת משיקולים מסחריים, כפי שנמצא גם במחקר שנעשה על הייצוגים של קמפיין ה-#MeToo.⁵⁹ במחקרים שונים שנעשו ברחבי העולם על התקשורת המערבית משנות השמונים ועד סוף העשור הראשון של שנות האלפיים זוהו ארבעה מסגורים של נפגעות עבירות מין, שנותרו אנונימיות, שיובאו להלן בקצרה.

מסגרת הסיקור הראשונה מתאפיינת בשימוש מוגבר במונחים מתחום המין ובחלוקת הנפגעות לשתי קטגוריות: ה"בתולות" (ולפיכך התמימות) או ה"ערפדיות" (האחראיות לתקיפתן).⁶⁰ מסגרת הסיקור השנייה עולה מנטייתן של העיתונות החדשותית להציג מקרי אונס כמקרים העומדים לעצמם אגב טשטוש העובדה כי מדובר בתופעה חברתית.⁶¹ מסגרת הסיקור השלישית מפנה אצבע מאשימה כלפי הנפגעות בטענה כי רק "ילדות רעות", השוות לשוכרה ומתלבשות בלבוש חושפני, נאנסות.⁶² הנטייה לאמץ את טענות התוקף ולהאשים את הקורבן בתקשורת מתעצמת בשל העובדה שהחוק מחסה את שמן של הנפגעות, וכאשר נציגיהן מדברים בשמן, קולן האותנטי מושקע.⁶³ מסגרת הסיקור הרביעית מצביעה על קו סיקור אוהד של נפגעות עבירות מין התואמות את דמות ה"קורבן האידיאלי", הנהנית מלגיטימציה מיידית ומוצגת כפגיעה, תמימה וראויה לחמלה.⁶⁴ הטיה

- 56 ענת פלג דלחיים פתוחות: השפעת התקשורת על המשפט בישראל 35 (2012).
- 57 CHRIS GREER, *SEX CRIME AND THE MEDIA: SEX OFFENDING AND THE PRESS IN A DIVIDED SOCIETY* 86 (2003); KEITH SOOTHILL & SYLVIA WALBY, *SEX CRIME IN THE NEWS* 22 (1991).
- 58 את המונח "ערך חדשותי" (News Value) טבעו החוקרים ג'ון גלטונג ומארי רוגה, שהצביעו על תריסר גורמים המגדירים את סיכוי של אירוע להפוך לחדשה עיתונאית. ראו Johan Galtung & Mary H. Ruge, *The Structure of Foreign News: The Presentation of the Congo, Cuba and Cyprus Crises in Four Norwegian Newspapers*, 2 J. PEACE RES. 64, 65–69 (1965).
- 59 Sara De Benedictis, Shani Orgad & Greer, *Crime Media and Community*, לעיל ה"ש 54; Catherine Rottenberg, *#MeToo, Popular Feminism and the News: A Content Analysis of UK Newspaper Coverage*, 22 EUR. J. CULT. STUD. 16 (2019).
- 60 Shanon O'Hara, *Monsters, Playboys, Virgins and Whores: Rape Myths in the News Media's Coverage of Sexual Violence*, 21 LANGUAGE & LIT. 247, 247–248 (2012).
- 61 .KAREN BOYLE, *MEDIA AND VIOLENCE: GENDERING THE DEBATES* 53–54 (2005).
- 62 Benedictis, Orgad & Rottenberg, לעיל ה"ש 59, בעמ' 5.
- 63 שם.
- 64 Chris Greer, *News Media, Victims and Crime*, in VICTIMS, CRIME AND SOCIETY 20, 26–27 (Pamela Davies, Peter Francis & Chris Greer eds., 2007).

זו נמצאה גם בסיקור מיזם ה-#MeToo בתקשורת הבריטית, שם כלל מסגור "הקורבן האידיאלי" נשים ידועניות, לבנות ועשירות.⁶⁵ בספרות המחקר המצומצמת על הסיקור התקשורתי של עבירות מין בישראל, שבה נשתמש בהמשך להשוואה, והעוסקת בפרשות שבהן הנפגעות נותרו אנונימיות, נמצאו הטיות דומות. למשל: הגר להב מצאה כי השיח על תקיפות מיניות בסיקור בשנת 2006 הטיל על נשים את האחריות למנוע את תקיפתן, והנפגעות הוצגו באור שיפוטי כ"חריגות" ו"זרות".⁶⁶ נמצא כי הסיקור העיתונאי בישראל נוטה להתעלם מתקיפות מיניות "שגרתיות", שבהן גבר תוקף מינית אישה יחידה שהייתה לו עימה היכרות מוקדמת, ומתמקד בתקיפות פתאומיות, הזוכות לכיסוי יתר ונחשבות למקרי "אונס אמיתי";⁶⁷ קורן טענה כי לסיקור מוגבר זכות פגיעות קבוצתיות וסדרתיות ותקיפות המתרחשות בקרב קבוצות עילית ובמגורי יוקרה.⁶⁸ כאשר החשוד או הנפגעת הם דמויות המעוררות עניין ציבורי, או כאשר פרטיה של הפגיעה "צהובים" במיוחד, עניין התקשורת גובר אף יותר.⁶⁹ להב מסכמת בקובעה שהתקשורת הישראלית מתייחסת לתקיפות מיניות כאל אירועים העומדים לעצמם והם נטולי הקשר חברתי, ולא כאל תופעה פוליטית.⁷⁰ ענף אחר במחקר מעמדם של נפגעי עבירות מין בתקשורת סוקר את השימוש האסטרטגי של חשודים ונאשמים בעבירות מין כדי להכפיש מתלוננות, לערער את אמינותן הציבורית, ובכך לנסות ולהשפיע גם על תוצאות ההליך המשפטי.⁷¹ עם זאת במחקר נטען כי התקשורת חוללה שינוי תודעתי באשר לעבירות מין,⁷² במיוחד בשל הצלחתה בפרימת "קשר השתיקה" סביב פגיעה מינית.⁷³ מנגד, נטען במחקרים אחרים, כי הסיקור התקשורתי עלול להסב נזקים לנפגעת באופנים שונים. מרגע חשיפת הפגיעה, דרך הגשת התלונה והחקירה ועד סיומו של ההליך המשפטי,

65 Benedictis, Orgad & Rottenberg, לעיל ה"ש 59, בעמ' 16.

66 להב, לעיל ה"ש 12, בעמ' 37-39.

67 שם, בעמ' 12-13.

68 קורן, לעיל ה"ש 12, בעמ' 230.

69 לעיתים נשמעת האמרה – "If it bleeds it leads". ראו IAN MARSH, CRIME, & GAYNOR MELVILLE (2008) JUSTICE AND THE MEDIA 105. ראו גם סגל "הזכות לפרטיות למול הזכות לדעת" **עיוני משפט** ט 175, 179 (1983); פוג'י "סלבריטאים", לעיל ה"ש 9. לשאלת ההגנה על פרטיות ידוענים והשאלה אם 'יתרו' על פרטיותם, ראו Alice E. Marwick, *Scandal or Sex Crime? Gendered Privacy and the Celebrity Nude Photo Leaks*, 19 ETHICS INFO. TEC. 177, 187 (2017).

70 להב, לעיל ה"ש 12, בעמ' 40-41.

71 בעיה שאינה מייחדת כמובן את ישראל. ראו את דבריה של Reidy על יכולתם של נאשמים ידוענים ועשירים לנהל קמפיין בתקשורת עוד לפני משפטם במאמרה Megan Reidy, *The Impact of Media Coverage on Rape Shield Laws in High-Profile Cases: Is the Victim Receiving a "Fair Trial"?*, 54 CATH. U. L. REV. 297, 304 (2004). לטענה דומה, בעקבות משפטו של או ג'יי סימפסון, ראו Peter Arenella, *Foreword: O.J. Lessons*, 69 S. CAL. L. REV. 1233, 1234-1236 (1996).

72 לדיון בהשפעה החיובית של המדיה, לרבות על מצבם הנפשי של נפגעים מסוימים, ולדוגמאות של קמפיינים מוצלחים, ראו MARSH & MELVILLE, לעיל ה"ש 69.

73 לדעה על תפקידה האפשרי של התקשורת כמובילת שינוי חברתי בנושא, ראו למשל, Michael Gartner, *Panel Discussion: The Privacy Rights of Rape Victims*, 61 FORDHAM L. REV. 1133 (1993).

עלולים להתפרסם פרטים אישיים ביותר של הנפגעת, אם זה אגב חשיפת זהותה ואם לא, אם בתקשורת ואם בהחלטות השיפוטיות עצמן.⁷⁴

ג. פרטיות הנפגעות ונראותן בפסקי הדין

ניתוח פסקי הדין אשר ניתנו בפרשות חג'בי וקסטיאל משרת מטרה כפולה: ראשית, אי-נראות הנפגעת בפסק הדין תסביר גם את פנייתה לתקשורת; שנית, פסקי הדין, בדומה לבמות התקשורת, הם דרך להעברת מסר לציבור, לרבות לעניין מקומה של הנפגעת. כמו כן הניתוח מדגים את הדואליות שבהגנת המשפט על פרטיות הנפגעות, באשר זו מתמצית בעיקר באנונימיות ובאיסורי פרסום, הנובעים מסגירת דלתיים, כאמור.

פסק הדין הצבאי בעניינו של חג'בי פורסם במאגר משפטי הדורש מגוי, כששמו של חג'בי חסוי, כמו גם שמות המתלוננות.⁷⁵ מנגנון ההגנה המשפטי כפי שתואר הופעל כמעט במלוא כוחו. כך הרושם המתקבל בציבור תלוי כולו בסיקור הפרשה באמצעי התקשורת. הפרטים שאנו לומדים על הנפגעות הן שהנפגעת הראשונה הייתה סמלת מ' פ', והשנייה היא סמ"ר ע' נ'. שתיהן פקודות של הנאשם. המתלוננת הראשונה (פאטל) הגישה לבית המשפט הצהרת נפגע, ובה "תיארה המתלוננת את הנזק הנפשי הכבד שגרמו לה מעשיו של הנאשם ואת המשבר העמוק אליו נקלעה בעקבות האירועים". בית הדין מתייחס לכך כנתון רלוונטי נוסף בהחלטה להוריד את חג'בי בדרגה.⁷⁶ אל מול ההתעמקות במצבו האישי של הפוגע בפרק המפרט את דרכו ואת הישגיו, ההתייחסות לנפגעות דלה אך קיימת. גזר הדין מאשש חומרת מעשים במסגרת יחסי כפיפות. עם זאת, כאמור, פסק הדין אינו נגיש לציבור, והציבור נחשף אך ורק לשיח התקשורתי, לגרסתו של חג'בי המתראיין עם מקורביו בתקשורת, ואל היחס האמביוולנטי כלפי המתלוננת. במקרה זה ייתכן שרמת נגישות גבוהה יותר של פסק הדין המוצנע הייתה דווקא תורמת לדימויה הציבורי של הנפגעת.

בפרשת קסטיאל הליכים משפטיים קודמים לפסק הדין נערכו בדלתיים סגורות ולכן לא פורסמו, ונושא חשיפתן של רשומות פסיכולוגיות של הנפגעת לפני הסנגורים, למשל, שהוא נושא חיוני בשאלת הגנת המשפט על נפגעות עבירה, נחשף אפוא לציבור רק בעקבות בחירתה של הנפגעת שרי גולן להתקומם בתקשורת נגד הדרישה ממנה לחשוף רשומות טיפול.⁷⁷

בית המשפט המחוזי, אשר גזר את דינו של אלון קסטיאל בעקבות הרשעתו בהסדר הטיעון, פורס לפני הקורא תמונה רחבה למדי של הנפגעות ופגיעותיהן, כששמותיהן נשארים חסויים.⁷⁸ אחת הנפגעות, ש', הגישה באמצעות התביעה מכתב אשר הרחיב על הפגיעה בה וקטעים מתוכו מובאים בהחלטה: "פגיעה שמקורה בגוף משמעותה עמוק

74 ראו Reidy, לעיל ה"ש 71; עציוני, לעיל ה"ש 26, בעמ' 774–775.

75 ראו ביד"ם (צבאי) 2/15, לעיל ה"ש 13.

76 שם, פס' 65.

77 לדוגמה, רויטל חובל ועידו אפרתי "בעבור נפגעות אונס, הדרך לצדק עוברת בחשיפת הטיפול הנפשי שעברו" הארץ tinyurl.com/y467tlol (15.11.2017). כן ראו פוגין "חשופה לעין כול", לעיל ה"ש 9.

78 עניין קסטיאל מחוזי, לעיל ה"ש 18, זאת אל מול שורת עדי הגנה ותסקיר נאשם.

בנפש, והיא דבר שלא ניתן למחוק לעולם.⁷⁹ כמו כן התקבלו שני תסקירי נפגעות שחלקים בלבד מהם פורסמו על מנת להגן על פרטיותן של הנפגעות. אולם מהחלקים המופיעים בהחלטה ניתן ללמוד על עומק הפגיעות ועל חשיבות התסקירים ככלי בהליך. נוצר הרושם כי הנפגעות נראו בבית המשפט:

אחד ממוקדי המשמעות בתמונת הנזק של הפגיעה הוא שהנאשם פגע בתחושת השליטה על חייה והאמון שלה גם באחרים.⁸⁰

ע. מייחסת חשיבות מיוחדת למשמעות התסקיר אודות מצבה, כדי להשמיע את קולה בפני בית המשפט ורואה חשיבות במעורבותה בהליך הפלילי כנגד הנאשם, כדרך לזכות בהכרה בפגיעתה ולתרום לעשיית הצדק מבחינתה.⁸¹

ולגבי נפגעת נוספת, ר':

הגשת התלונה, ההליך המשפטי והכרה בפגיעת הנאשם בה, מייצרים אצלה חוויה של הקלה, במידה מסוימת וציפייה שייעשה צדק.⁸²

שני מוטיבים עולים בבירור מנרטיב ההחלטה: אובדן השליטה והרצון להשיב משהו ממנו באמצעות ההליכים המשפטיים. נראותן בבית המשפט היא אפוא חלק מהותי מהליך התיקון.

התמונה העולה מהחלטת בית המשפט העליון, אשר דחה את ערעורו של קסטיאל, שונה לחלוטין. בפסק הדין מופיעות התייחסויות קונקרטיות מועטות אל ארבע הנפגעות, לבד מתיאור מעשי הפגיעה ומאמירות כלליות בדבר חומרת הפגיעה בערכים המוגנים. ההחלטה שנכתבה בידי השופט מינץ מביאה בתמצית מתוך כתב האישום את תאריכי הפגיעה, את שם הנפגעת בראשי תיבות ואת העובדה שהפגיעות נעשו לאחר כילוי במועדוני לילה.⁸³ בית המשפט העליון אינו מקל ראש במעשי המערער, וקובע:

מכתב האישום עולה תמונה קשה של התנהגות אלימה מצדו של המערער כלפי נשים, החוזרת על עצמה בצורות ובדרגות חומרה שונות, וזאת לאורך שנים.⁸⁴

אולם זוהי אמירה המתרכזת בפוגע ובמעשיו ולא בנפגעות הקונקרטיות, שהשלכות התקיפה על חייהן מאוזכרות בצמצום רב:

79 שם, בעמ' 3.

80 שם, בעמ' 6.

81 שם, בעמ' 6 (ההדגשות הוספו – ד"פ, ע"פ). ראו אורי ינאי "חידוש במשפט הפלילי: הגשת תסקיר נפגע עבירת מין" על ידי שירות המבחן למבוגרים "מגמות בקרימינולוגיה: תיאוריה, מדיניות ויישום" 235 (מאיר חובב, לסלי סבה ומנחם אמיר עורכים, 2003).

82 עניין קסטיאל מחוץ, לעיל ה"ש 18, בעמ' 7.

83 עניין קסטיאל עליון, לעיל ה"ש 19, פס' 2 לפסק דינו של השופט מינץ.

84 שם, פס' 11.

המתלוננות יאלצו להתמודד עם הנזקים שנגרמו להן כתוצאה ממעשיו של המערער עוד שנים ארוכות, כפי שגם עולה מהתסקירים שהוגשו לבית המשפט המחוזי.⁸⁵

בנסיבות פסק דין זה הצמצום מטריד במיוחד. מחד גיסא אין דבר בהחלטה הרומז שישי פסול בבילוי בבר או בצריכת אלכוהול, ואין בהחלטה זו אימוץ מפורש של אחד ממתוסי האונס,⁸⁶ ומאידך גיסא ההתייחסות לנפגעות דלה, כאמור, אף שמדובר בערעור על עונש, שבו פרטי הנזק הקונקרטי וכן נסיבות העבירה הקשורות בביצוע העבירה במתלוננת – חשובים.⁸⁷ האפיון היחיד המופיע בערעור הוא שארבעתן בילו בכרים ובמועדונים, צרכו אלכוהול ונפגעו מינית בידי אדם שאיתו בילו, וכי הנזקים שנגרמו להן הם חמורים, אולם ערטילאיים. לצד הסדר טיעון ועונש היכול להיאות כעונש מקל לעומת חומרת העבירות, הרי שעלולות לעלות שאלות המדהדות את "מיתוסי האונס" ומשליכות על ייצוגן של המתלוננות הקונקרטיות, והראשון שבהם "הקורבן הלא אידאלי", השותה, המבלה, "המביאה על עצמה" את הפגיעה.

משיחה שערכנו במהלך המחקר עם עו"ד אלוני, המייצגת את הנפגעת שרי גולן, עולה כי שתיים מהנפגעות ביקשו לדבר לפני בית המשפט העליון ונענו, אולם דבריהן לא נרשמו בפרוטוקול כלל ולא הופיעה כל התייחסות אליהם בהחלטה.⁸⁸

זאת ועוד, פסק הדין של בית המשפט העליון נגיש לכל אזרח מתעניין, ואילו עיון בגזר הדין המחוזי מצריך חיפוש משפטי מקצועי באתר שאינו נגיש לציבור הרחב. מכאן חשיבות החלטתו של העליון ככלי בלבדי להעברת מסר פרטי (לנפגעות) וציבורי.

לסיכום ניתוח ההחלטה בערעור **קסטיאל** ניתן לומר כי האנונימיות נשאת, ופרטיות הנפגעות מוגנת לעניין תסקירי הנפגע ובאי־פרסום הליכים קודמים לגזר הדין. עם זאת הפרטים הספורים המובאים בהחלטה יוצרים תמונה שאינה בהכרח משקפת את המסר שאותו ביקשו הנפגעות להעביר. השאלות מי הן הנפגעות וכיצד חוו הן את הפגיעה ואת ההליך, הן בבחינת נעלם מול טיעוניהן הארוכים של קסטיאל. על רקע חסר זה ברור שבעתיים הפער בין היחס של מערכת המשפט לנפגעות לבין רצונן לתת תמונה מלאה ככל הניתן של רקע הפגיעה בהן כמו גם של חומרתה. זאת וגם זאת, ניתן לראות שאף כי מנגנוני ההגנה על פרטיות הנפגעות מופעלים, אין די בכך כמעצור לפרטים אינטימיים הנחשפים בציבור.

לסיכום פרק זה, שני פסקי הדין מדגימים כי מנגנוני ההגנה על פרטיות הנפגעות, לרבות האנונימיות, אינם מבטיחים כשלעצמם ייצוג ראוי של הנפגעת בהחלטה. תסקירי הנפגעות בעניין **קסטיאל** ומכתבה של אחת מהן וכן הצהרת הנפגעת בעניין חג'בי – אלה הם הדרך היחידה, והעקיפה, להביא את בית המשפט להתייחס למצבן הפרטיקולרי בהחלטה וגם זאת לא תמיד במפורש.⁸⁹ המסר הציבורי המועבר בהחלטות אינו משרת את אינטרס הנפגעים.

85 ש.ם.

86 לעומת זאת, ראו עיריית נגבי "על הרגולציה המשפטית של מגדר ומיניות בע"פ 5019/09 חליוה נ' מדינת ישראל" **"המשפט" ברשת: זכויות אדם** 47 (2015) <http://bit.ly/2DJ80Q7>.

87 ראו ס' 40ט(א)-(10)-(11) ר-40(ב) לחוק העונשין; דנציג-רוזנברג ופוגץ, לעיל ה"ש 22.

88 ריאיון טלפוני עם רותם אלוני, עורכת הדין המייצגת את הנפגעת שרי גולן (2.9.2019).

89 פוגץ' "מהפכת הקורבנות", לעיל ה"ש 11.

ד. תיאור מחקר התקשורת

1. שיטות המחקר

מטרת חלקו התקשורתי של מחקר זה היא לבחון כיצד סיקרו העיתונאים את החלטתן של הנפגעות בפרשות חג'בי וקסטיאל להיחשף, ואם החלטתן של הנפגעות להיחשף מיתנה את הנטייה ל"האשמת הקורבן" בסיקור נפגעות עבירות מין. המאמר מאמץ שיטות מחקר מעורבות, כמותנית ואיכותנית, בהנחה שמגוון מתודות ומקורות מידע עשוי לחזק את תוקפו של המחקר.⁹⁰ במסגרת המחקר נותחו 111 פריטי סיקור, שהם כל הפריטים שהופיעו בשלושה אתרי חדשות (Walla, Ynet והארץ) על אודות שתי הפרשות הנבחרות, חג'בי וקסטיאל. כ"פריט" נספרו כל ידיעה וכתבה חדשותית ומאמרי פרשנות ודעה. מידת הפופולריות של אתרים אלה רבה מאוד כפי שעולה מדירוג החשיפה של אתרי האינטרנט בישראל.⁹¹ נוסף על זה, אתרי חדשות אלה מייצגים את הסוגים המרכזיים המוכרים במחקר העיתונות הכתובה. אתר הארץ משתייך לעיתונות עיליתנית (Quality Press), האתרים Ynet ו-Walla הם עממיים יותר באופיים ומשתייכים לעיתונות פופולרית.⁹² הבחירה נעשתה על מנת להבטיח חשיפת קולות מגוונים הנשמעים בשיח הציבורי המתפתח.

זאת וגם זאת, כיוון שחלק ניכר מהקוראים ברשת נחשפים לתכנים חדשותיים באמצעות רשתות חברתיות, וכדי לקבל תמונה רחבה ככל האפשר של אופן ייצוגן של נפגעות עבירות מין בתכנים בתקשורת המרכזית, הפונים לציבור הרחב, מצאנו לנכון לכלול גם תכנים מעמודי העיתונים בפייסבוק, באמצעות דגימת השיח בפייסבוק על הנפגעות בתיקים אלה. בשל מגבלות של תקציב והיקף הניתוח הוחלט לדגום כ-70% מהפוסטים הרלוונטיים. ניתחנו בסך הכול 107 פוסטים בתגובה לידיעות חדשותיות ולמאמרי פרשנות שפורסמו בחמש נקודות זמן מרכזיות שבהן עוררה הפרשה הד ציבורי על הנפגעות בפרשות אלה: החלטתן של הנפגעות להיחשף לראשונה; הראיונות הרחבים הראשונים שהעניקו הנפגעות לתקשורת המרכזית בפנים גלויות; הגשת כתבי אישום, כריתת הסדרי הטיעון וסיום ההליכים המשפטיים.

2. שאלות מחקר והשערות

שאלות המחקר העיקריות בחלקו התקשורתי של המחקר הן אלה:

- א. כיצד סיקרו העיתונאים את החלטתן של הנפגעות בפרשות חג'בי וקסטיאל להיחשף בציבור?
- ב. האם החלטתן של הנפגעות להיחשף מיתנה את הנטייה ל"האשמת הקורבן" בסיקור נפגעות עבירות מין?

90 אשר שקדי המשמעות שמאחורי המילים: מתודולוגיות במחקר האיכותני הלכה למעשה 329 (2011).

91 לדרוג הפופולריות של אתרי החדשות בישראל, ראו Top Websites Ranking – Top Sites Ranking for all Categories in Israel, SIMILARWEB (Jul. 1, 2020) tinyurl.com/yy4pes44.

92 יצחק רועה אחרת על התקשורת: שבע פתיחות לעיון בתקשורת ובעיתונות 127 (1992).

אשר לשאלת המחקר הראשונה, מאפייני סיקור החלטת הנפגעות להיחשף, הנחנו שתי השערות:

א. בעקבות החלטתן להיחשף יובלט הנרטיב של הנפגעות בכותרות הסיקור העיתונאי.
ב. בשל נכונותן של הנפגעות להתראיין הן תצוטטנה בגוף הסיקור ברוב הפריטים העיתונאיים.

אשר לשאלת המחקר השנייה, אם ההחלטה להיחשף מיתנה את הנטייה ל"האשמת הקורבן", הנחנו השערת מחקר נוספת:

ג. בשל הפיכתן של הנפגעות לשחקניות תקשורתיות, יהיה מספר הכותרות והפריטים המבליטים את גרסת הנפגעות גדול ממספר הכותרות והפריטים המבליטים את גרסת הנאשמים בתקיפתן, והבלטה זו תסייע ביצירת מסגור חיובי תומך בנפגעות. הניתוח הכמותני במחקר כלל שני שלבים לצורך הערכת ההבלטה והנראות של הנפגעות.⁹³ בשלב הראשון נערכה ספירה מبدלת בין הכותרות לידיעות החדשותיות אשר בהן יש ציטוט מדברי הנפגעות לבין כותרות המצטטות מדברי הנאשמים. בשלב השני נספרו הפריטים שבהם בגוף הידיעה החדשותית מצוטטות נפגעות עבירות המין והפריטים שבהם אין הן מצוטטות.

ניתוח התוכן האיכותני מתבסס על פירוק הטקסט העיתונאי והטקסט המרכיב את הפוסטים בפייסבוק לרכיביו המילוליים, והדבר מאפשר להסביר את המשמעות החברתית העולה ממנו. הפירוק נעשה בשיטה המכונה "ניתוח שיח ביקורתי" (CDA-Critical Discourse Analysis).⁹⁴ הניתוח הסתמך על גישות נרטיביות-פרשניות בחקר סיקור עבירות מין וכלל שלבים אחדים:⁹⁵ בתחילה נקראו שוב פריטי המידע וחולצו תמות ראשוניות; בהמשך גובשו התמות לקטגוריות רחבות יותר, וזוהו עולמות התוכן המאפיינים את סיקור הפרשות; לבסוף אורגנו הקטגוריות לנרטיבים ולמוטיבים מרכזיים, בהשוואה לטענותיה של להב באשר להבניית תפיסות האונס בשיח התקשורתי בישראל.⁹⁶

ה. ממצאי המחקר

מחקרי העבר המעטים שנעשו על תקיפות מיניות בישראל הם מחקרים איכותניים, המשמשים רקע להשוואה לחלקו האיכותני של המחקר. רק מחקריה של הגר להב כללו רכיבים כמותניים וזוהתה במובהק הבלטה של פרשות שבהן הנאשמים והתוקפים נחשבים "ידוענים".⁹⁷ ואכן, גם מחקרנו מראה על עיסוק תקשורתי נרחב בשלוש הפרשות שבמרכזן תוקפים המוכרים בציבור. ברם מחקרנו מחדש בהשוואת נראותה של הנפגעת שהפכה

93 בשיטת ניתוח דומה השתמשו חוקרי סיקור המשפט הקנדיים. ראו FLORIAN SAUVAGEAU, DAVID SCHNEIDERMAN & DAVID TARAS, THE LAST WORD: MEDIA COVERAGE OF THE SUPREME COURT OF CANADA 240 (2006).

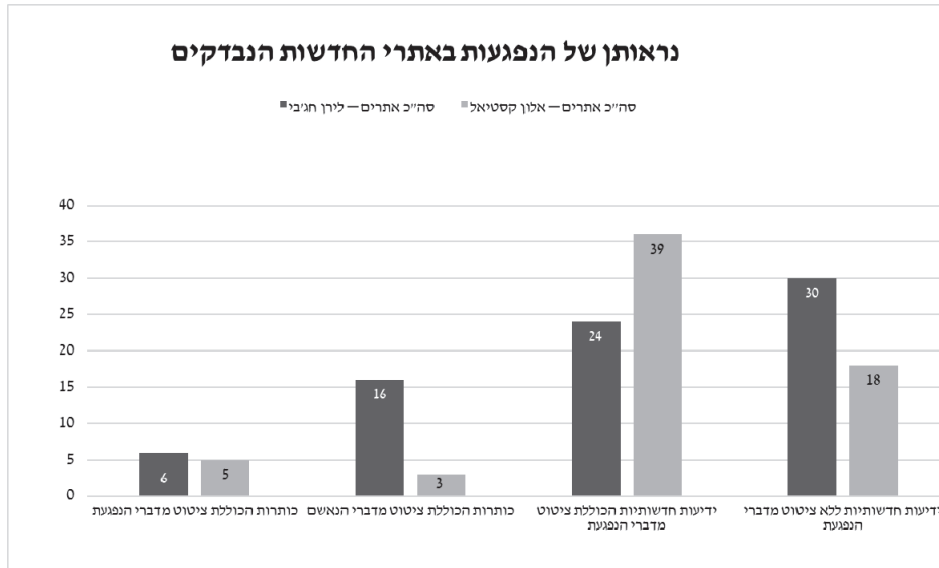
94 ראו JOHN RICHARDSON, ANALYZING NEWS PAPERS: AN APPROACH FROM THE CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS 15–45 (2007).

95 שקדי, לעיל ה"ש 90, בעמ' 202–203.

96 ראו להב, לעיל ה"ש 12.

97 ראו שם, בעמ' 26.

ל"ידוענית" ביוזמתה, משוויתרה על האנונימיות, לנראותו של התוקף, המוכר בציבור עוד קודם לתקיפה.

מניתוח השוואתי של נראותן של הנפגעות בשתי הפרשות הנבדקות נדחתה השערת המחקר הראשונה. למרות החלטתן של הנפגעות להישקף, לא זכה הנרטיב שלהן להבלטה בכותרות. השערת המחקר השנייה אוששה רק בסיקור פרשת קסטיאל. דבריהן של המתלוננות נגד קסטיאל צוטטו ברוב הדיווחים על הפרשה. גם השערת המחקר השלישית – אוששה רק בפרשת קסטיאל. מספר הכותרות והפריטים המבליטים את גרסת הנפגעות גדול ממספר הכותרות והפריטים המבליטים את גרסתו של הנאשם. הניתוח האיכותני שעשינו ממחיש את הפערים בסיקור הנפגעות בשתי הפרשות.

1. פרשת חג'בי – ניתוח תוכן איכותני

מניתוח סוגי הפרסומים השונים בפרשה עולה כי דמותה של הנפגעת סוקרה בשני נרטיבים מנוגדים, ובשניהם ננקטה רטוריקה צבאית למטרות הפוכות. הנרטיב הראשון הינו הצדעה לנפגעת המוצגת כלוחמת גיבורה המוותרת על זכותה לאנונימיות למען מטרה לאומית: מאבק בהטרדות מיניות בצה"ל. הנרטיב השני הוא הנרטיב המטיל ספק במניעיה ובאמינותה של מאי פאטל, ממזער את פגיעתה ומבקר את העונש שהוטל על הקצין המוערך.

(א) נרטיב הנפגעת הגיבורה

בסיקור מהלכי החקירה נגד לירן חג'בי לא נשמע קולן של המתלוננות מאחר ששמותיהן היו חסויים לפי חוק. ברם גם בלי השתתפותן של הנפגעות בשיח הציבורי בתגובות הרשמיות למעשיו של הקצין הודגשה חומרת הכשל הפיקודי והמוסרי.⁹⁸ החלטתה של המתלוננת מאי פאטל להיחשף בפייסבוק, בפוסט שבו מחתה על הסדר הטיעון עם מפקדה לשעבר, צוטט בהרחבה.⁹⁹ בפוסט נימקה מאי פאטל את החלטתה להיחשף כשיגור מסר של העצמה הקורא לנפגעות אחרות לאזור אומץ להיאבק בעבירות מין במערכות גבריות הייררכיות. בהשתמשה במושגים צבאיים כתבה: "מי שצריך להתבייש זה לא אנחנו, ולמרות הקושי העצום להתמודד עם הטראומה, הפלאשבקים, הסיוטים, הבדידות, הבושה, החשיפה ובנוסף לכל זה עם מערכות נוקשות כמו בית-המשפט וצבא הגנה לישראל, אין חזק מכוחה של האמת, תנו לה לנצח באמונה שלמה שיגיע היום שכבר לא נהיה בשר ל'תותחים'". בהמשך לפרסום זה פורסמו באתרים השונים כתבות הרחבה שהצדיעו לאומץ ליבה של פאטל ומתחו קו מחבר בין החלטתה להיחשף להעלאת המודעות לממדי התקיפות המיניות בישראל ולמאבק בהן.¹⁰⁰ מנגד, באתרי החדשות ובפייסבוק פורסמו בתגובה לפוסט של מאי פאטל, פוסטים פוגעניים כלפיה שהאשימו אותה בכך שפיתתה אותו וששיקרה בעדותה.¹⁰¹ בהמשך לתופעה זו ניתחה בעלת טור בעיתון "הארץ" את תופעת "האשמת הקורבן" וקראה לממשלה להיאבק בתופעה בעזרת חינוך.¹⁰² נושא נוסף שעלה בעקבות ההחלטה של פאטל להיחשף הוא דיון בהשתקה האינהרנטית של נפגעות עבירות מין בחוק הצבאי ואי-זכאותן לקבל בתקופה הנידונה סיוע משפטי מתוך שורות הצבא.¹⁰³

כתמיכה במאבקה המשפטי של פאטל לביטול הסדר הטיעון, פרסמו עשרות קצינים במילואים עצומת התנצלות וירטואלית בפניה ובה ביקורת נוקבת על טיפול המערכת

98 ראו [Mai Fatal, @may.fatal.7, FACEBOOK \(Feb. 27, 2015\), tinyurl.com/yxemqpb](https://www.facebook.com/Mai.Fatal); גילי כהן "הרמטכ"ל גנץ על פרשת גבעתי: אף מפקד לא פטור מהתנהגות ערכית הולמת" **הארץ** (30.12.2014) [tinyurl.com/y6nfvtua](https://www.tinyurl.com/y6nfvtua).

99 ראו נעמה כהן פרידמן "המתלוננת נגד המג"ד בגבעתי נחשפת: גיבור ישראל אינו מעל החוק" **ynet** (27.4.2015) [tinyurl.com/y2c5q9vr](https://www.tinyurl.com/y2c5q9vr).

100 דנה ויילר-פולק "ישראל מקום קטן, לא היה טעם להסתיר: כשהקורבנות יוצאות לאור" **וואלה!** NEWS (28.4.2015) [tinyurl.com/y3cedbp2](https://www.tinyurl.com/y3cedbp2).

101 ראו תגובות לפוסט בפייסבוק מטעם Ynet (ל-Ynetnews@) "פרשת מאי פטאל: אלוף מכהן לצד המג"ד חג'בי" **Facebook** (18.6.2015): "מאי פטאל היא בנאדם דוחה! [...]", Ryan Eiv (@Ryan-Eiv), תגובה מ-18.5.2015, 10:42; [tinyurl.com/yxwtcdwq](https://www.tinyurl.com/yxwtcdwq); "מאי הזאת סתם מחפשת תשומת לב... לא מאמין לה! [...]", Morris Nisanov, תגובה מ-18.5.2015, 10:34; [tinyurl.com/yxwtcdwq](https://www.tinyurl.com/yxwtcdwq). כן ראו "רץ ברשת: סרטון עצמה נשית" **Ynet** (3.5.2015) [tinyurl.com/y6ruadxq](https://www.tinyurl.com/y6ruadxq).

102 צפי סער "טור אישי – פרסמת תמונות בבגד ים – מסתבר שאפשר להטריד אותך" **הארץ** (29.4.2015) [tinyurl.com/ybf2y2lk](https://www.tinyurl.com/ybf2y2lk).

103 גילי כהן "למרות מחאת החיילת לשעבר מאי פאטל: הצבא עומד מאחורי הסדר הטיעון" **הארץ** (28.4.2015) [tinyurl.com/y2n4zylb](https://www.tinyurl.com/y2n4zylb).

הצבאית בפגיעות מיניות.¹⁰⁴ לצד תגובות תמיכה שפורסמו באתרים השונים לעצומה זו כתב גולש בדף הפייסבוק של "הארץ": "המכתב הזה הוא פרובוקציה זולה. ההשוואה ללוחם שנכנס לעזה? נו באמת! [...] המכתב הזה מבזה את המדים שהקצינים האלה לובשים".¹⁰⁵

הביקורת על מאבקה של מאי פאטל והבעת התמיכה בקצין המעוטר נשמעה, בשפה מרוסנת יותר, גם בכתבות שפורסמו באתרים המקוונים של התקשורת הממוסדת.

(ב) נרטיב הגיבור הראוי למחילה

מאבקו התקשורתי של המג"ד המורח החל עוד קודם שנחשפה המתלוננת נגדו. המפקד, סנגורו ומקורביו הדגישו את היותו לוחם מצטיין ומעוטר, וצוטטו בשלושת האתרים.¹⁰⁶ במאמר שהתפרסם לפני סיכום ממצאי החקירה, בלי לציין את שמה שעדיין היה אסור לפרסום, הונח מסד ל"האשמת הקורבן": בסביבת המג"ד אמרו: "עושים מחג'בי מפלצת על לא עוול בכפו, הוא תרם לחוקרים מידע יותר מאשר היה לו, לקח אחריות על חלופת האסמסים, למרות שהם היו הדדיים לחלוטין, ולא כללו אמירות מיניות כלל וכלל".¹⁰⁷ גם משפחתו המורחבת של חג'בי התראינה לתקשורת ומסגרה את חג'בי כגיבור שהפך לקורבן, והחשדות המיוחסים לו הוגדרו בגידה וכפיות טובה.¹⁰⁸ לאחר שהמתלוננת, מאי פאטל, חשפה את זהותה, הסלים קרב הגרסאות התקשורתית. נוכח מחאתה נגד הסדר הטיעון סתר הסנגור הצבאי הראשי בחריפות את דבריה, הזכיר שהסכימה להסדר טיעון ואף ציין כי בדיקת הפוליגרף שעברה לא הייתה חד-משמעית באשר לאמינותה.¹⁰⁹

נוכחותה של המתלוננת בדיון בשלב הטיעונים לעונשו של חג'בי החריפה את העימות הציבורי בין השניים. הכתבים תיארו את התמיכה שזכה לה חג'בי מחבריו לנשק.¹¹⁰ במאמר דעה ייחודי נטען כי חג'בי הופלה לרעה לעומת מפקדים בכירים ממנו שעבירות המין שיוחסו להם נתקבלו ביחס סלחני.¹¹¹ ברוח זו כתב אחד הגולשים באתר כי "אם זה היה חג'ביוביץ זה היה נגמר טוב יותר".¹¹²

104 יאיר אלטמן "מתנצלים, הצבא כשל: עשרות קצינים חתמו על מכתב למאי פאטל" **וואלה! NEWS** [tinyurl.com/y36dautl](https://www.tinyurl.com/y36dautl) (25.6.2016).

105 Anna Gut, תגובה מ-25.6.2015, 14:47 ל-Haaretz הארץ (@haaretz) "אנו חושבים שאת אמיצה וגיבורה לא פחות מכל לוחם שנכנס לעזה או ללבנון [...] אנו מתביישים במערכת שמוכנה לגבות את קציניה על חשבון חיילותיה". על מכתב התמיכה החשוב במאי פאטל שהוא גם כתב אישום חמור נגד צה"ל" **Facebook** (25.6.2015) [tinyurl.com/y5ndpmny](https://www.tinyurl.com/y5ndpmny).

106 יוסי יהושוע "איזנקוט, לטיפולך" **Ynet** 18.12.2014 [tinyurl.com/y2ftrbq3s](https://www.tinyurl.com/y2ftrbq3s).

107 יואב זיתון "הערכות שהמג"ד יורח: נישק את הפקידה בכוח" **Ynet** (17.12.2014) [tinyurl.com/yyjx8gx4](https://www.tinyurl.com/yyjx8gx4).

108 מתן צורי "אם המג"ד החשוד בהטרדה מינית: 'חש נבגד'" **Ynet** (18.12.2014) [tinyurl.com/yxdtv42y](https://www.tinyurl.com/yxdtv42y).

109 כהן "החיילת שהוטרדה", לעיל ה"ש 15.

110 יוסי יהושוע "מח"ט גבעתי: 'אל תקחו לחג'בי את הדרגות'" **Ynet** (18.6.2015) [tinyurl.com/pk6hwh9](https://www.tinyurl.com/pk6hwh9).

111 אמיר אורן "לירן חג'בי וחטא הוטרדות" **הארץ** (6.7.2015) [tinyurl.com/y33r3tc3](https://www.tinyurl.com/y33r3tc3).

112 יוסי יהושוע "מדובר בחילופי סמסים בלבד. זה כל הסיפור" **Ynet** (7.8.2015) [tinyurl.com/y3wfczlb](https://www.tinyurl.com/y3wfczlb).

לאחר גזר הדין התראיין חג'בי לתקשורת ומזער את העבירות שבהן הודה. בכתבה התראינה גם רעייתו שהציגה את בעלה כקורבן לפיתוייה של המתלוננת, וטעון זה זכה לתגובות תמיכה בפייסבוק.¹¹³

קו סיקור זה, המאשים את הקורבן, מצא ביטוי גם שנתיים לאחר שהסתיים המשפט, אז סוקרה בטון ציני החלטתה של מאי פאטל לעסוק בדוגמנות והוצגה כבחירה בעיסוק זול הסותר את דימויה כקורבן.¹¹⁴

ניתוח סיקור פרשת אלון קסטיאל מצביע על מגמות שונות.

2. פרשת קסטיאל – ניתוח תוכן איכותני

מניתוח תוכן הפרסומים השונים בפרשת קסטיאל בולטים שלושה נרטיבים עיקריים: נרטיב ההצדעה לנפגעת הגיבורה והמנהיגה החברתית האוזרת אומץ להיחשף, נרטיב הנפגעת שהיא קורבן מערכת המשפט ונרטיב הנפגעת כקורבן השיח התקשורתי המשמר את "תרבות האונס". לטענתנו, שלושת הנרטיבים מעידים על הצלחתן של הנפגעות שנחשפו בתקשורת "למסגר" את השיח התקשורתי לצורכיהן ולטובת המאבק לשיפור תדמיתן של נפגעות עבירות מין בשיח הציבורי.

(א) נרטיב הנפגעת הגיבורה

בחירתן של שלוש מתלוננות להיחשף ולוותר על ההגנה על פרטיותן המוענקת להן בחוק מוסגרה כסמל לגבורה ולמנהיגות. מסגור זה נשען על שלושה אדנים: ראיונות לתקשורת שהעניקו הנפגעות, סיקור פעולות המחאה שנקטו השורדות וסיקור סדרת פעולות שיזמו פעילות חברתיות, שמינפו את האהדה לנפגעות למופעי מאבק באלימות נגד נשים. זוהר להט הייתה הראשונה להתלונן במשטרה והציגה את ההחלטה כמפגן אומץ שנועד לעודד נפגעות אחרות להתלונן ולטייב בעקבות החשיפה את יחסה של מערכת המשפט אליהן.¹¹⁵ בתגובה, בדיווחים החדשותיים הראשונים על החלטתן של הנפגעות להיחשף בתקשורת, נקשרו למהלך כתרים של גבורה.¹¹⁶ במאמר דעה שכתבה נפגעת אנונימית מוסגר הוויתור על האנונימיות כרגע מכונן וכהשבת מלחמה שערה בהכחשת תלונות על עבירות מין: "ההתרגשות נוכח התיעוד הזה לא היתה רק על כאבן ועל הסבל שהן חוו ועדיין חוות, זה גם דמעות הגאווה שבעיניים זולגות דומם על הכורסה והשלט [...] אומץ נדיר מול גל ההכחשה האדיר".¹¹⁷ במאמר דעה נוסף מוצגת הבחירה בחשיפה כמהלך

113 ש.ס.

114 מערכת וואלה סלכס "קריירה חדשה: מאי פאטל מדגמנת בגדי ים" וואלה! NEWS (11.7.2017) [.tinyurl.com/y43e8wsn](https://www.tinyurl.com/y43e8wsn)

115 ברקן "לא מתכוונת לשתוק יותר". מתלוננת נגד אלון קסטיאל נחשפת, לעיל ה"ש 1.

116 אלי סניור "איש חיי הלילה ויזם הנדל"ן אלון קסטיאל נעצר בחשד לאונס" Ynet (13.12.2016) [.tinyurl.com/y2wwhgcy](https://www.tinyurl.com/y2wwhgcy)117 תרצה פלור "גיבורות ישראל: למה המתלוננות בפרשת בוכריס לא יתייצבו מול המצלמה" הארץ [.tinyurl.com/yxvvythjf](https://www.tinyurl.com/yxvvythjf) (4.12.2016)

המייצר סולידריות חברתית להגנה על נשים: "אם נהיה אנשים אכפתיים וננסה להתחשב קצת יותר האחד בשני, גם גברים יוכלו להתלונן על מקרה אלים שהם היו עדים לו".¹¹⁸ המתלוננת עירד מרציאנו-צייגר, שלא נכללה בכתב האישום, פתחה בקמפיין של מימון המונים כדי להגיש תביעת פיצויים אזרחית נגד קסטיאל. בנדיבות של מנצחת בזירה הציבורית מסגרה מרציאנו-צייגר את הצלחתו המסחררת של קמפיין מימון ההמונים שערכה כהצדעה לנפגעות עבירות המין שקדמו לה שחשיפתן לא הביאה להישגים דומים משום ש"הציבור לא היה מוכן להן באותו רגע".¹¹⁹ הראיונות והחשיפה האישית הניעו סדרת פעולות תמיכה חברתית שהגבירו את נראותן של נפגעות במרחב הציבורי. כך הגיעו עשרות פעילות פמיניסטיות לתמוך במתלוננות במהלך העימות עם קסטיאל בתחנת המשטרה, והפגינו נגד הסדר הטיעון שנכרת עם הנאשם אף שהסדר היה על דעתן של הנפגעות אשר נכללו בכתב האישום.¹²⁰ במהלך הפגנות אלה נבנה הנרטיב המשלים לנרטיב ההצדעה, ובמרכזו ביקורת על מערכת המשפט.

(ב) נרטיב הנפגעות כקורבן מערכת המשפט

נרטיב הנפגעות כקורבן מערכת המשפט כולל שלושה רכיבים: ביקורת על מהלכי החקירה, ביקורת על הסדר הטיעון וביקורת על תוצאות ההליך המשפטי. שתי הנפגעות שנחשפו בתקשורת ולא נכללו בכתב האישום מיקדו את ביקורתן בסף הראיות הגבוה שנדרש, לתחושתן, מהמתלוננות לתיקוף עדויותיהן שיש בו כדי לעורר אצלן תחושות חוסר ערך וביטחון.¹²¹ נוסף על אלה צוטטה זוהר להט שאמרה כי הנטייה להאשמת הקורבן קיימת גם במערכת המשפט: "לא נכון להגיד שבאופן אוטומטי מאמינים לקורבן. מספיק ששואלים אותה למה שתתה ומה לבשה ולמה לבשה – אבל לא שואלים את החשוד למה הוא עשה את זה – זה מראה אנחנו חיים בחברה של תרבות אונס".¹²² המתלוננת שרי גולן, שנכללה בכתב האישום, מיקדה את ביקורתה באובדן השליטה שחשה הנפגעת הפונה להליך הפלילי. גולן חשפה בפוסט בפייסבוק כי נאלצה לחשוף את פרטי הטיפול הפסיכולוגי שלה כחלק מההליך הפלילי.¹²³ צעד זה זכה גם לתגובות מחאה

118 אפרת וכטל "אל תשתיקו את המתלוננות" Ynet (4.1.2017) tinyurl.com/y2vayzlt

119 נועה בנוש "הנשים שמחזירות את הבושה לתוקף" Ynet (5.4.2018) tinyurl.com/y47jyywg

120 דניאל דולב "נחתם הסדר הטיעון: אלון קסטיאל הודה והורשע בניסיון אונס" וואלה! NEWS tinyurl.com/y5ztkaff (3.1.2018)

121 אטילה שומפלבי ואלכסנדרה לוקש "סערת #לאהתלוננת: 'הנפגעים לא מאמינים למערכת'" Ynet tinyurl.com/y5uerez4 (4.10.2018)

122 רעות רימרמן "מתלוננת שנשארה מחוץ לכתב האישום נגד קסטיאל: 'פוגע שהמערכת עובדת ככה'" Ynet (3.1.2017) tinyurl.com/zcmt8yd

123 הצעד הפולשני זכה בעבר לביקורת משפטית-אקדמית, ראו פוג'י "סלבריטאים", לעיל ה"ש" 9.

ברשת, משנחשף בתקשורת.¹²⁴ בדיון המשך בעיתון "הארץ" התריעה הסתדרות הפסיכולוגיים על הפגיעה ביכולת המטופל להיעזר בטיפול ועל הפגיעה בפרטיותו.¹²⁵ במהלך סיקור הפרשה דלפו פרטים מהגישור הפלילי שנערך מאחורי הקלעים, לרבות התייחסותו של השופט המגשר לאחד האישומים כהתנהגות של גבר "נודניק".¹²⁶ אמירה זו עוררה ביקורת חריפה ומוסגרה כעדות ל"כישלונן המהדהד של רשויות אכיפת החוק ליישם את החוק באופן שייטע בנפגעות עבירות מין תחושת אמון וביטחון הוא שדוחף נשים לפרסם פגיעות מיניות ברשתות החברתיות במקום לפנות להליכים משפטיים".¹²⁷ בעקבות הסדר הטיעון חזרה הטענה כי ההסדר מקל עם הנאשם בעל הממון, המפצה את קורבנותיו במקום לשאת עונש מאסר ארוך, וכי ההסדר נובע מלחציה של מערכת המשפט לסיים הליכים בפשרות על חשבון בירור מעמיק.¹²⁸ עלתה גם טענה נוספת ולפיה הסדר טיעון הוא מנגנון השתקה פטרנליסטי של קולן הפנימי של הנפגעות שאותו הן מבקשות דווקא להשמיע: "אפשר לנהל דיון חשוב על עורמת הסדר הטיעון, ה'חוסך' מהנאשמות את חוויית העדות בבית המשפט, אך בתוך כך גם מונע מהן להשמיעה, מגן עליהן כשהוא מאלים פעם נוספת את קולן ואת העולם הפרטי לגמרי שהקול הזה עלול לחשוף, עולם שהעדר המפגש הישיר עמו יוצר את קוצר הרוח והזלזול המופגנים שוב ושוב כלפי נפגעות עבריינות מינית".¹²⁹

הביקורת על הסדר הטיעון הולידה קריאה (המהדהדת תובנות פמיניזם רדיקלי)¹³⁰ להפוך את הענישה לפרטית ולהפקידה בידי הנשים: "לא מופרך לחזור לשיטות עתיקות יותר, הלקוחות למשל מהמסורת היהודית. חרם כמו זה שהוטל על סרבני גט – שגם בג"ץ נתן לו הכשר בפברואר השנה – הוא רק דוגמה אחת".¹³¹ בעניין זה נכתבו תגובות

- 124 חובל ואפרתי, לעיל ה"ש 77.
- 125 עידו אפרתי "הפסיכולוגים בעקבות משפט קסטיאל: מתנגדים בתוקף לחשיפת חומרי טיפול של נפגעות אונס" **הארץ** tinyurl.com/y63zmv08 (16.11.2017); צפי סער "הולכת לפסיכולוג? עדיף שלא תתלונני על אונס" **הארץ** tinyurl.com/y6t92dqr (15.11.2017).
- 126 רויטל חובל "המתלוננת ששמה נמחק מהסדר הטיעון עם אלון קסטיאל: 'השופט המגשר אמר שיהיה קשה להוכיח שזאת לא סתם התנהגות של גבר נודניק'" **הארץ** tinyurl.com/y4tckwtz (22.12.2017).
- 127 אורית קמיר "אדוני השופט, יש הבדל ברור בין נדנוד לבין ניסיון אונס" **הארץ** tinyurl.com/y5jtrpu9 (24.12.2017).
- 128 מרדכי קרמניצר "פרשנות: ארבע עבירות במחיר אחת: גזר הדין בפרשת קסטיאל עלול לעודד פשיעה" **הארץ** tinyurl.com/yydeensj (23.7.2018). בדף הפייסבוק של Ynet נכתב: "אנס שאין לו ממון ישב. 10/15 שנה אנס שיש לו ממון רק 8 שנים? ? ?", ראו Shimon Danino (98@shimon.danino), תגובה מ-19.6.2018, 20:28 ל-Ynet (@ynetnews) "עברייני המין אלון קסטיאל צפוי להיכנס לכלא לשמונה שנות מאסר" **Facebook** tinyurl.com/y3wltctz (19.6.2018).
- 129 מיכל בן-נפתלי "פיתולי עלילה, גיבורות וארכי-נבל: גזר הדין של אלון קסטיאל כפי שלא קראתם מעולם" **הארץ** tinyurl.com/y6om654d (22.8.2018).
- 130 MARIA BEVACQUA, RAPE ON THE PUBLIC AGENDA: FEMINISM AND THE POLITICS OF SEXUAL ASSAULT 33 (2000).
- 131 צפי סער "מערכת המשפט מכזיבה נשים שנאנסו? הגיע הזמן לדרכים אחרות" **הארץ** tinyurl.com/y6zjqdww (20.12.2017).

ביקורתיות בדפי האתרים בפייסבוק, והובעה בהם דאגה מהשלכות הרשעת חשודים ללא בירור משפטי.¹³²

גזר דינו של קסטיאל מוסגר בידי מקצת ארגוני נשים שהפגינו מחוץ לבית המשפט כ"הנחת סלב" המחטיאה את מטרת המאבק בהרתעה מפני עבירות מין.¹³³ טיעון זה זכה לתמיכה גם בדפי האתרים בפייסבוק.¹³⁴ השורדות ואיגוד מרכזי הסיוע הביעו גם הם אכזבה מרף הענישה אך בא בעת הדגישו את גודל ההישג בכניסתו של קסטיאל לכלא, ושיבחו את החלטת הנפגעות לשבור את קשר השתיקה.¹³⁵

לאחר גזר הדין קראה עירד מרציאנו-צייגר להקים בתי דין ייעודיים לעבירות מין ולהעמיק את מערך ההשתלמויות לאנשי מערכת המשפט לטיפול בנפגעות.¹³⁶ על הקושי למגר את תרבות האונס הצביע גם הנרטיב העוסק ביחסה של התקשורת לנפגעות.

(ג) נרטיב הנפגעות כקורבן "תרבות האונס" בתקשורת

במהלך סיקור הפרשה באתרי החדשות נידון גם חלקה של התקשורת בהנחת תרבות האונס והאשמת הקורבן ובפגיעה ברגשותיהן ובתדמיתן של הנפגעות.

בניגוד לסולידריות שנתגלתה בשלושת האתרים הנסקרים עם המתלוננות נגד קסטיאל, הטיל מגיש הרדיו גבי גזית את האשמה גם עליהן מכיוון ש"הגיע הזמן שנשים יקחו אחריות ולא ייסעו במוניות מרצונן לזירת הפשע". דבריו אלה עוררו תגובות נזעמות של המתלוננות ושל גולשים ברשת.¹³⁷ במקרה אחר פורסמה כותרת בתוכנית טלוויזיה שעסקה בפרשת

132 לשם הדוגמה, ראו "אני אעדיף לא לגנות אף אחד לפני שאני יודע את כל הפרטים ועד שתוכח או לא חפותו [...]" Eliav Dahan (@eliav.dahan.9), תגובה מ-27.11.2016, 11:23 ל-Ynet (@ynetnews) "נועה מימן היא נפגעת אונס. מצד שני, היא ירדה קרובה של אלון קסטיאל שנחשד בימים אלו בעבירות מין כלפי נשים רבות אחרות. אתמול פירסמה מכתב פתוח שפונה לקסטיאל: 'אם יותר מדי נשים התעוררו במיטתך בלי לדעת איך הן הגיעו לשם – אתה הבעיה'" Facebook (26.11.2016) [tinyurl.com \(26.11.2016\) Facebook](https://www.facebook.com/y5ndpnmny).

133 אלי סניור, גלעד מורג ורועי רובינשטיין "תיק קסטיאל לא נסגר: עומת אמש עם מתלוננת נוספת" Ynet (23.7.2018) [.tinyurl.com/y3tmf44](https://www.tinyurl.com/y3tmf44)

134 "[...] ביזיון פשוט ביזיון [...]", דפנה ויצמן, תגובה מ-23.7.2018, 16:28 ל-Ynet (@ynetnews) "עברייני המין אלון קסטיאל נשלח לארבע שנים ותשעה חודשי מאסר" Facebook (22.7.2018) [tinyurl.com/y3ne2mb5](https://www.facebook.com/y3ne2mb5); "[...] מה זה ביזיון. אם היה אונס את הבת של השופטת זה מה שהיה מקבל? [...]" ויולט מוזס (@ויולט-מוזס), תגובה מ-23.7.2018, 22:34 ל-Ynet (@ynetnews) "עברייני המין אלון קסטיאל נשלח לארבע שנים ותשעה חודשי מאסר" Facebook (22.7.2018) [.tinyurl.com/y3ne2mb5](https://www.tinyurl.com/y3ne2mb5)

135 אבי אשכנזי "57 חודשים מאחורי הסורגים: אלון קסטיאל החל לשאת את עונשו" וואלה! NEWS (26.8.2018) [.tinyurl.com/y5f3pyzd](https://www.tinyurl.com/y5f3pyzd)

136 גלעד מורג "מחתה עם שלט על עסקת הטיעון: אלון קסטיאל אנס אותי" Ynet (3.1.2018) [.tinyurl.com/y2995raz](https://www.tinyurl.com/y2995raz)

137 רן בוקר "גבי גזית: 'חלק מהבנות של קסטיאל תרמו לסיטואציה'" Ynet (20.11.2016) [.tinyurl.com/y5e9yrj5](https://www.tinyurl.com/y5e9yrj5)

קסטיאל, ובה נכתב: "סם אונס במועדונים, מי אשם? הבעלים או הנשים". מגישת התוכנית התנצלה וגינתה את הכותרת, שהיא לא הייתה מודעת לקיומה.¹³⁸ אחת המתלוננות מחתה על הלחצים המופעלים על הנפגעות להתראיין ועל מאפייני הסיקור המפיקיעים מהנפגעת את השליטה במסריה ו"יוצר פלאשבק מיידי לאונס".¹³⁹ לטענות אלה, שלפיהן הסיקור ה"צהוב" הוא "אונס שני" המשמר את תרבות האונס, הצטרפו גם אנשי טיפול.¹⁴⁰ בשולי השיח עלתה הטענה הנגדית כי חשיפה מרובה של נפגעות עבירות מין משחזרת את הטראומה לנפגעות שבחרו בשתיקה.¹⁴¹

ו. דיון – ההגנה המשפטית אל מול החשיפה בתקשורת

מאמר זה בחן את היחסים במשולש נפגעת-משפט-תקשורת בהקשר הספציפי של פרטיות הנפגעת וייצוגה הציבורי. ההגנה הניתנת לנפגעי עבירות מין במשפט קמה מתוך הנחה שחשיפה היא גורם שלילי, עד כדי הנאת נפגעות מתלונה.¹⁴² האם הנחת מוצא זו מתערעת בעידן שבו נפגעות נחשפות מרצונן? השאלה אם על המשפט להמשיך ולהגן באופן מיוחד על פרטיותם של נפגעי עבירות מין מהדהדת שתי עמדות עקרוניות בסוגיית החשיפה. מצידו האחד של הדיון נשמעים טיעונים התומכים בחשיפת זהותן של נפגעות¹⁴³ כיוון שיש "להסיר את צעיף הבושה", הואיל והחשאיית רק מחזקת את התפיסה השגויה "שנפגעות אונס הן אנשים דחויים", ש"סיכוייהן ליחסים חברתיים נורמליים פגועים לנצח".¹⁴⁴ יש לעודד פרסום פרטי נפגעות כדי שלא נראה עוד בקורבנות אלה חריגים לעומת קורבנות שוד, למשל.¹⁴⁵ טיעון זה יכול לשקף גם את התפיסה המשפטית העכשווית בדבר אוטונומיית הנפגעת וחשיבות השמעת הקול כל עוד הנפגעת היא שבוחרת להיחשף, כמובן. בהקשר זה

138 נועה פרייס "הא העיתונאיות נגד אורלי וגיא: 'שיח המתבסס על האשמת הקורבן'" **וואלה! NEWS** [tinyurl.com/y5gau8jo](https://www.tinyurl.com/y5gau8jo) (28.11.2016).

139 איתי שטרן "פלאשבק מיידי לאונס" **הארץ** [tinyurl.com/y56jruts](https://www.tinyurl.com/y56jruts) (28.11.2018); נועה פרייס "חדשות 10: החשיפה שלא תהיה" **וואלה! NEWS** [tinyurl.com/y5yzk83p](https://www.tinyurl.com/y5yzk83p) (1.12.2016).

140 איתי שטרן "חדשות ערוץ עשר ביקשו לעמת עורכות דין המייצגות נאשמים עם נפגעות" **הארץ** [tinyurl.com/y62rgalu](https://www.tinyurl.com/y62rgalu) (23.4.2018).

141 אנונימית "צדקתי שלא התלוננתי על קסטיאל" **הארץ** [tinyurl.com/yy35yw8u](https://www.tinyurl.com/yy35yw8u) (26.7.2018).

142 ראו פרק א לעיל.

143 לדיון ראו, למשל Deborah W. Denno, *The Privacy Rights of Rape Victims in the Media and the Law: Perspectives on Disclosing Rape Victims' Names*, 61 *FORDHAM L. REV.* 1113 (1993). לטענות הנוגעות לזכויות חשודים או נאשמים, ראו טענתו של אלן דרשוביץ (Alan Dershowitz) (שם, בעמ' 1129).

144 למקורות ודיון, ראו Paul Marcus & Tara L. McMahon, *Limiting Disclosure of Rape Victims' Identities*, 64 *S. CAL. L. REV.* 1019, 1021, 1031-1034 (1991) (התרגום שלנו, ד"פ, ע"פ).

145 שם.

נמתחה ביקורת במקרים שבהם נמנע מהנפגעת להתראיין ולתת גרסתה, כאשר היא אשת משטרה, למשל, והדבר מוצג כפגיעה בזכויותיה.¹⁴⁶

מנגד נשמעו קולות מלומדים כגון אלה של McMahon ו-Marcus, הטוענים שפרסום השם רק מסב תשומת לב לנפגעת, ובכך רק מחזק דעות קדומות.¹⁴⁷ עוד הם מציינים שרוב המתלוננות שבחרו להיחשף בארצות הברית היו לבנות, ממעמד בינוני, ניהלו יחסים יציבים ונפגעו בידי זרים. כלומר, סיכויי ההכפשה שלהן היו קטנים יותר מלכתחילה.¹⁴⁸ לטענתם, על התקשורת, כגורם מרכזי בחינוך הציבור, לעשות זאת בלא שימוש בשמות המתלוננות. עמדה זו, בהצטרפה לתאוריה על חובת המדינה למזער קורבנות הנפגעים, תחייב הגנה משפטית רחבה יותר על נפגעות אלה.

נעבור לפירוט מסקנתנו בשאלה זו, מתוך ממצאי המחקר. בשולי הדברים נוסיף כי על אף מגבלת היקפו של מחקרנו, יש למסקנותיו חשיבות, משום שמדובר בתופעה חדשה, והמחקר מבוסס על ניתוח עומק של מאפייני הסיקור בשתי פרשות שנדונו בבתי המשפט ושזכו לבולטות בשיח הציבורי.

1. "הסרת צעיף הבושה" או "חיזוק הסטיגמה"?

הפרשות הנסקרות העלו ממצאים סותרים בשאלת חיזוק הסטיגמה החברתית אל מול חיזוק הנפגעות הפרטיקולריות: בפרשת חג'בי זכתה המתלוננת מאי פאטל לתמיכה ולביקורת כאחד, ואילו המתלוננות נגד קסטיאל זכו לגילויי סולידריות בעלי עוצמה. יש לזכור שיש הבדלים בין הפרשות השונות בזהות התוקף ובמהות העבירות המיוחסות לו: פאטל התלוננה על הטרדה מינית ועל ניצול כוח המשרה, והמתלוננות נגד קסטיאל התלוננו על מעשי אונס במצב שנמנעה מהן התנגדות. לפיכך הביקורת עליהן הייתה פחותה ביחס לעוצמת החשדות ולפגיעה בהן. זאת וגם זאת, חג'בי הוא מפקד נערץ במדינה המקדשת את אתוס הביטחון,¹⁴⁹ ואילו קסטיאל הוא בליין אמיד מתל אביב ואינו מעורר אמפתיה לאומית בכל שדרות החברה.¹⁵⁰

בפרשת פאטל הראה המחקר כי ההנחות המוכרות מ"תרבות האונס", שאותן מנסה הכתיבה הפמיניסטית לנתץ בעשרות השנים האחרונות, לרבות "נשים מעלילות" והאשמת הקורבן, עדיין רווחות.¹⁵¹ יתר על כן, ההתייחסות הרחבה לחיצוניותה של פאטל, כמו גם

146 ראו בג"ץ 3843/18 תאגיד השידור "כאן" נ' משטרת ישראל (פורסם בנבו, 17.12.2018). ברקע הדברים – איסור על קצינת משטרה שלדבריה הוטרה מינית להתראיין; אורן פרסקו "חשש ממשי שראיון זה ישמש במה לניגוח פיקוד המשטרה" **העין השביעית** (18.12.2018) tinyurl.com/yxpmgsab.

147 Marcus & McMahon, לעיל ה"ש 144.

148 הוויכוח מזכיר את הדיון בעניין חשיפתה לתקשורת של אורלי אינס, ראו "פרטיותי הופקעה ממני". נאומה של אורלי אינס "Ynet (25.11.2010) tinyurl.com/y5zu6elz.

149 ציפי ישראלי ואלישבע רוסמן-סטולמן "מ'לוחם' ל'בן של אמא'? החייל הישראלי בראי העיתונות" **עיונים בתקומת ישראל** 24, 185, 215 (2014).

150 נייר יגנה "מי זה לעזאזל קסטיאל?": בפריפריה מפוצצים את בועת התקשורת הישראלית" **וואלה: NEWS** (25.12.2016) tinyurl.com/y57xv94o.

151 דנה פוג'י "ברצון שניהם ובשמחתם": אינס בידי בן זוג והתוויית גבולות המשפט הפלילי בחברה משתנה" **עיונים במשפט, מגדר ופמיניזם** 501, 518–523 (דפנה ברק-ארוז, שלומית יניסקי-רביד, יפעת

האשמתה ב"פיתוי" הן התייחסויות המקבעות תפיסה ארכאית שלפיה אין לנשים חירות מינית. בכך הן חותרות תחת הבסיס האידאולוגי אשר הביא למהפכה המשפטית בחקיקת האיסור לחקור בדבר עבר מיני.¹⁵² למותר לציין שלהתייחסות זו גם ממד פוגעני כלפי הנפגעת הספציפית. במובן זה, ממצאינו תומכים בטענה כי חשיפה תקשורתית, המרכזת תשומת לב בנפגעת, עלולה לחזק את הסטיגמה. מנגד, ניתן לומר כי בהמשך למחקרים קודמים, מתחוור כי הנטייה בתקשורת לאמץ את טענות התוקף ולהאשים את הקורבן מתעצמת בשל העובדה שהחוק מחסה את שמן של הנפגעות, וכאשר נציגיהן מדברים בשמן, וקולן האותנטי מושק. ¹⁵³

ברם החידוש המרכזי בממצאי מחקר זה, בשונה ממחקרי העבר, הוא שהעיתונות החדשותית לא נטתה בפרשות אלה להציג מקרי אונס כמקרים העומדים לעצמם אלא הדגישה כי מדובר בתופעה חברתית.¹⁵⁴ ממצאינו העלו כי בשתי הפרשות, ובמיוחד בפרשת קסטיאל, יש סיקור הכולל דיון רחב בשכיחות עבירות המין ובמנגנוני ההשקפה הקיימים כלפי הנפגעות בהליך הפלילי ובשיח הציבורי.

במובן זה, ממצאינו תומכים בעמדה המנוגדת, הקוראת לפרסם פרטי נפגעות כדרך להסיר את "צעף הבושה", ולהרחיב את הדיון הציבורי בעבירות מין, עמדה אשר מצאה ביטוי בתיקון ס' 352, אשר נדון כאן והמקל חשיפה זו.¹⁵⁵ עם זאת תמיכת מחקרנו בעמדה זו מסויגת. ראשית, ניתוח פרשת פאטל העלה כי תיתכן תמיכה ציבורית בנושא הרחב לצד פגיעה בנפגעת עצמה גם כאשר היא נחשפת מרצונה, ועל מערכת המשפט להביא בחשבון את הנפגעת הקונקרטי, כפי שנטען בהמשך. כלומר, גם תוצאה רצויה חברתית אינה מצדיקה צמצום ההגנה המשפטית על הנפגעת המסוימת. שנית, יש לשקול את ההגנה על כלל המתלוננות, נוכחיות ועתידיות, גם על אלה שאינן חפצות להיחשף, כפי שנפרט.

מסקנתנו היא כי ממצאי מחקרנו מתקפים את שני מערכי הטיעון בוויכוח אשר ניטש במחקר על רציות חשיפת נפגעות בתקשורת, ומגלים מורכבות רבה של השלכות החשיפה. מתחוור כי מחד גיסא החשיפה עשויה לסייע לנפגעת המסוימת בקבלת תיקוף לתלונתה, ויש בכוחה לגייס את התקשורת למאבק הכללי לשינוי תפיסות חברתיות, ומאידך גיסא עלולות להיות לחשיפה השלכות שליליות מבחינת אותה נפגעת אשר תיתקל בגישות הארכאיות הפונות נגדה, והתייחסות התקשורת עלולה אף לקבע תפיסות אלה כלגיטימיות.¹⁵⁶

טענתנו היא כי כאשר בוחנים את היקף ההגנה המשפטית הראויה המוענקת לנפגעות עבירות מין, יש להביא מורכבות זו בחשבון, גם בשל השינוי שחל עם תנועת #MeToo.

ביטון ודנה פוגץ' עורכות, (2007). לניתוח סטראוטיפים דוגמת "נשים מופקרות" (אל מול נשים להן חירות מינית), ראו David Ellis, *Toward a Consistent Recognition of the Forbidden Inference: The Illinois Rape Shield Statute*, 83 J. CRIM. L. & CRIMINOLOGY 395, 395–396 (1992).

152 Bridget J. Crawford, *Toward a Third-Wave Feminist Legal Theory: Young Women, Pornography and the Praxis of Pleasure*, 14 MICH. J. GENDER & L. 99, 116, 122–124 (2007).

153 Benedictis, Orgad & Rottenberg, לעיל ה"ש 59, בעמ' 5.

154 ראו להב, לעיל ה"ש 12, בעמ' 40–41.

155 ראו את הכתוב בגוף המאמר לעיל, בין ה"ש 41–49.

156 לאזכור הפגיעה בידי הציבור הנחשף לתקשורת, ראו Akel, לעיל ה"ש 4, בעמ' 115.

במילים אחרות: העובדה שנפגעות בוחרות להיחשף בתקשורת כשלעצמה אין בה כדי להצדיק את שינוי המאזן המנחה כיום את המחוקק. להפך, אנו נטען שיש צורך, לפי ממצאינו, לפתח מנגנונים משפטיים חדשים.

2. מסקנות משפטיות ממחקר התקשורת

ניתוח ממצאינו מצביע על הפרדוקס האינהרנטי לנושא חשיפת נפגעות בתקשורת ומורכבות סוגיה זו. מצד אחד, לנפגעות עבירה חשובה שליטה (שהיא מושג בסיס בכל דיון על זכויות נפגעי עבירה), ומכאן חשיבותו של תיקון חוק העונשין, המצמצם פטרנליזם,¹⁵⁷ ומצד אחר, הלחץ להתראיין והעובדה שלנפגעות אין ולא תהיה שליטה בייצוגים התקשורתיים שלהן גם כשהן נחשפות, משחזרים את חוויית אובדן השליטה,¹⁵⁸ ומכאן הצורך האפשרי בהגנה המשפטית עליהן.

בתקנו את סעיף 352 לחוק העונשין ביקש המחוקק למנוע פטרנליזם, אבל לטעמנו, בעקבות ממצאי מחקר זה יש מקום וצורך לחשוב על מנגנוני הגנה נוספים על הנפגעות, בעיקר בעידן שבו הרשתות החברתיות הן מקור לצריכת חדשות, והחוק אינו אוסר על פרסום פרטים אינטימיים שאינם מזהים. במצב זה הגולשים מפירים חוק וחושפים גם את זהות הנפגעות, והצלבת הפרטים חושפת למעשה לפני הציבור את זהות הנפגעת וכן את פרטי הפגיעה בה ולעיתים גם פרטים אינטימיים נוספים דוגמת עבר מיני.¹⁵⁹

כאשר בוחרים ממצאינו על רקע המצב המשפטי הקיים ועל רקע התאוריה בדבר זכויות נפגעים וחובת המדינה כלפיהם, נראה כי עדיין לא בשלו התנאים לצמצום ההגנה הניתנת לנפגעות עבירות מין מפני חשיפה לא רצונית בתקשורת, שכן הגורמים אשר הביאו לייצור הגנות אלה עדיין קיימים במלוא עוזם. מרבית עבירות המין עדיין אינן מדווחות, והצורך שהביעו בתי המשפט לעיתים קרובות, לעודד מתלוננות באמצעות הגנה על פרטיותן, עדיין קיים.¹⁶⁰ יתר על כן, מתעוררות שאלות גם בדבר המקרים שבהם נפגעות בוחרות להיחשף, דהיינו בדבר רציות תיקון ס' 352 בנוסחו הנוכחי, ושאלות בדבר הצורך ביצירת תנאים הולמים לנפגעות להפעיל את שיקול דעתן באופן האוטונומי ביותר.

בהמשך להתפתחות אשר תוארה כאן ועיקרה ההכרה באוטונומיית הנפגעים, ניתן לטעון כי חשיפה בעלת ערך רק כשאכן מדובר בבחירה מתוך רצון חופשי ומודעות להשלכותיה האפשריות.¹⁶¹ לטעמנו, מתוך אתוס השם את הנפגעת האינדיווידואלית במרכז, הוא האתוס המנחה את המאבק על זכויות הנפגעים, גם חינוך החברה בנושא עבירות מין, כמטרה ראויה

157 דנה פוג'י, נעמי כץ, דנה לבוק-גל ונעמה כץ "וכשאגדל, אני מקווה להשפיע כמוכם" – ליווי תפקודי ומשפטי כסיוע למזעור קורבנות משנית של נפגעי עבירות וקידום רווחתם האישית" המשפט כב 181, 199, 207 (2016).

158 דנציג-רוזנברג ופלג, לעיל ה"ש 4.

159 פוג'י "סלבריטאים", לעיל ה"ש 9, בעמ' 107–108.

160 ראו בש"פ 7630/16 מדינת ישראל נ' דרוקר, פס' 27, 29 לפסק דינו של השופט מזוז (פורסם בנבו, 1.2.2017).

161 פוג'י, "סלבריטאים", לעיל ה"ש 9, בעמ' 83–84, ה"ש 14 והטקסט מולה. לדיון דומה בהקשר אחר ראו את נושא ה"הוצאה מהארון" (Outing) של הומוסקסואלים. לדיון, ראו למשל WARREN JOHANSSON & WILLIAM A. PERCY, OUTING: SHATTERING THE CONSPIRACY OF SILENCE (1994).

המצדיקה את חשיפתן, אינו יכול להיעשות על חשבונן של הנפגעות.¹⁶² ספק עד כמה מודעת הנפגעת מראש לאפשרות אשר עלתה כאן כממצא, ולפיה גם הנראות שלה בשיח הציבורי עדיין אינה משקפת בהכרח תמיכה בה.

עוד מתחוויר, כי התקשורת לוחצת על הנפגעות להתראיין בגלוי ולמסור פרטים על הפגיעה ממניעי מדרוג, כפי שדיווחה אחת מהנפגעות שצוטטו במחקר זה, מרציאנו-צייגר, שקישרה את הלחץ להתראיין לחוויית אובדן השליטה. מקור הלחצים יכול להיות כיום בתקשורת הממוסדת או ברשתות החברתיות המגיבות לתקשורת זו.¹⁶³ הסכנה היא שנפגעות לאחר טראומה תיכנענה ללחצים להתראיין. ספק אם הנפגעת תלונן גם כשהלחצים יעלו עד כדי עבירות פליליות דוגמת הטרדת עד ולשון הרע.¹⁶⁴ גם במקרים חמורים פחות לא ייוותר טווח החשיפה בידיה של הנפגעת.

המחוקק עצמו ציין את אפשרות הפעלת הלחצים עליהן, "מכיוון כלי תקשורת, החשוד, הנאשם או סביבתו הקרובה ועוד, אשר עשוי להיות להם עניין בקידום פרסום זה או אחר".¹⁶⁵ עם זאת בוטל כאמור מנגנון ההגנה המסוים אשר היה קבוע בבקרת בית המשפט כיוון ש"הטעמים שבבסיס התיקון המוצע, ובראש וראשונה האוטונומיה של הנפגע לקבל החלטות בענייניו, מצדיקים את התיקון, על אף החשש שהוצג".¹⁶⁶ שאלת השלכות הלחץ התקשורתי על רווחת הנפגעות מזמינה מחקרי המשך. אולם כבר עתה עולים ספקות באשר לרציותו של תיקון ס' 352 בלא הבטחת מנגנוני סיוע או הגנה ראויים לנפגעות.

ממצב עובדתי זה עולה גם שלעיתים תיאלץ הנפגעת להפר את האנונימיות שלה דווקא כצעד מגנתי, על מנת להגן על שמה הטוב ולסתור פרטים אשר נמסרו עליה, לרבות בהחלטות שיפוטיות.¹⁶⁷ כך במקרה של אורלי אינס, המאוזכרת במבוא, אשר קריאתה

162 Ben-David, לעיל ה"ש 23.

163 כך, למשל, התעוררה סערה תקשורתית בחודש אוקטובר 2018, כאשר אשת התקשורת דפנה לוסיג סיפרה כי בעבר נאנסה בידי "מסעדן" מבלי לנקוב בשמו. בדף הפייסבוק של אתר "הארץ" לדוגמה – אל מול תגובות אוהדות – כוונת תגובות רבות נגד יציאתה עם הסיפור שנים רבות לאחר שאירע, ובעיקר נגד החלטתה שלא לנקוב בשם הפוגע. לדוגמה: "שתי שאלות לדפנה לוסיג: לא ברור ולא מובן מדוע התאפקת 13 שנים, ולבסוף פרסמת ברשת החברתית במקום במשטרה? שנית, אחרי שכבר פרסמת שזה מסעדן ידוע, את מבינה שאת עושה עוול נורא לכל המסעדינים הידועים כי כולם עכשו חשודים?? תפרסמי את שמו באומץ כדי שכולם ידעו מיהו ושלא כולם יהיו חשודים, זה ממש לא לעניין לעשות את זה מבלי לומר מי הפושע!!", ראו David Nachmanzon (@nachmanzon), תגובה מ-20.10.2018, Haaretz הארץ (@haaretz) "אשת הטלוויזיה והרדיו סיפרה בפוסט בפייסבוק כי הותקפה מינית ב-2005 בידי מסעדן תל אביבי. "חצי מכך מכירות אותו, בחלקן הוא גם פגע, אבל אף אחת מאיתנו לא התלוננה עליו אף פעם" Facebook (20.10.2018) tinyurl.com/y4vv36tw.

164 לפחות מחברת אחת דיברה על "אונס שלישי" בתקשורת, בעקבות האונס השני בבית המשפט (ראו Vachss, לעיל ה"ש 25).

165 ראו דברי הסבר להצעת חוק העונשין (תיקון מס' 136) (פרסום פרטי של נפגע או מתלונן בעבירת מין).
166 שם.

167 לדוגמה, ראו חן קוטס-בר "דוברמן. מנהיג נערץ. רב ראשי. פה ג'ורה" NRG (19.11.2010) tinyurl.com/yxpsayd3 (במאמר, המהלל את הנילון, מצויים פרטיה המדויקים של המתלוננת, למעט שמה).

"פרטיותי הופקעה ממני", כרקע ליציאתה לתקשורת, מובנת.¹⁶⁸ זוהי תולדת ברירת המחדל של דיון פומבי ושל העובדה שההגנות המוקנות בחוק, כפי שתוארו, רחוקות מלהיות הרמטיות, בעיקר במדינה קטנה כישׂראל.¹⁶⁹ האם זוהי החשיפה מרצון שאליה כיוון החוק? נראה שלא ולכן נראה שיש כיום צורך לחשוב לא רק על מנגנוני חשיפת נפגעות אלא גם על כלל ההגנה המוקנית להן במערכת המשפט ובתקשורת, לרבות חידוד כללי האתיקה העיתונאית בנוגע לסיקור עבירות מין.

שאלה תאורטית נוספת העולה מהניתוח האמפירי עניינה בשינוי נקודת האיזון שעליה מבוססת ההתייחסות המשפטית לנפגעות עבירות מין בסוגיות הנוספות על שאלת האנונימיות, דוגמת פרסום חומרים מהליכים משפטיים. האם חשיפת נפגעות בתקשורת כעניין שבשגרה תוביל לדיון בצמצומן של הגנות סגירת הדלתיים ואיסור הפרסום? טענה אפשרית היא שאם נפגעות ממילא מותרות על פרטיותן ונחשפות, מדוע שהחוק יקנה להן הגנה שאינה מוקנית לנפגעי עבירות אחרות? לשאלה זו עשויה להיות השפעה הן על אותן נפגעות עצמן שכבר נחשפה זהותן, למשל בבקשות התקשורת לפרסום חומרים מתוך ההליכים, הן לעניין טווח ההגנה הכללי הניתן לנפגעות עבירות מין.

לטענתנו, ממצאינו מחזקים את המצב הנוהג, שבו ההגנה על פרטיות הנפגעות היא עדיין ברירת המחדל. האמביוולנטיות של תוצאות המחקר מעידה על הפגיעה האפשרית אף באותן נפגעות הבוחרות להיחשף, וודאי בנפגעות הנחשפות בעל כורחן. ממצאינו מוסיפים על נימוקו של השופט מזוז, בדחותו בקשה לפרסם קטעי עדות בעבירת מין חמורה: "[...] לדעתי גם מקום שנפגע עבירת מין אינו מתנגד לחשיפת עדותן, לא יהא בכך בדרך כלל די כדי להצדיק את החשיפה, ועל בית המשפט לבחון את האיזון הכולל של הדברים, וזאת בשל החשש להשפעה של החשיפה על כלל ציבור נפגעי העבירה".¹⁷⁰

טענת נגד לעמדתנו היא כי הידוק ההגנה על הנפגעות עלול להיות פטרנליסטי. כיוון שכך, פתרון מעשי ומינימליסטי באי־דרישתו שינוי בזכויות נפגעי עבירה אל מול חשודים הוא בהרחבת הסיוע שמעניקה המדינה לנפגעות עבירות מין, אשר יאפשר שימור האוטונומיה והגעה להחלטות מושכלות ללא שינוי מאזן הפרטיות הקבוע. ההצעה נתמכת במחקרים אשר הראו כי תיווך משפטי מקצועי בין נפגעים לבין מערכות מקל את מצבם.¹⁷¹ כמו כן במקומות אחרים עמדנו על חשיבות הסיוע המשפטי כדרך לביטוי חובת המדינה כלפי הנפגעות ולמניעת קורבנות משנית.¹⁷² עורך דין אומנם אינו יועץ תקשורת, אולם הוא גורם חיצוני, מקצועי, אשר אמור לשוות לנגד עיניו רק את טובתה של לקוחתו, והוא יכול להעמיד אותה על הקשיים והסכנות הטמונים בחשיפה. עוד הוא יכול לסייע לה בחידוד תגובותיה לתקשורת לא רק מבחינת ניסוח הדברים אלא גם בעצם המחשבה אם באמת יש רצון וצורך בחשיפה. כיום המדינה מכירה בחובתה וניתן סיוע משפטי לנפגעי עבירות המין

168 אינס, לעיל ה"ש 148.

169 ראו אסף הרדוף "ההליך הוא הביוש: השיימינג של הפרוצדורה הפלילית" משפט ועסקים כג פרק ג (צפוי להתפרסם ב-2020).

170 עניין דרוקר, לעיל ה"ש 160, פס' 26 לפסק דינו של השופט מזוז.

171 ראו פוגץ', כץ, לבוק-גל וכץ, לעיל ה"ש 157.

172 שם, בפרק ב.

החמורות, אולם רק לאחר הגשת כתב אישום.¹⁷³ מובן שמועד זה הוא מאוחר מאוד לכניסת התקשורת לתמונה ויש להקדימו. סיוע זה ידרוש הכשרה, שלא מתוך מטרה להופכם ליועצי תקשורת אלא על מנת להעמידם על עקרונות היסוד של התמודדות נפוצה זו ועל הדילמות האפשריות. הכשרה זו דרושה לאנשי מקצוע נוספים במערכת המשפט, לרבות שופטים, לעניין הבנת הקשר המורכב שבין נפגעות עבירות לתקשורת והשלכותיו האפשריות על המשפט.

3. נראות הנפגעת במשפט ובתקשורת – המלצות לעתיד

ממצאי מחקר זה ומסקנותיו מעלים כמה וכמה המלצות אפשריות, במישורים שונים. ניתוח פסקי הדין מצביע על פתח אפשרי לחשיבה תאורטית רחבה ולמחקרי המשך. היציאה לתקשורת איננה מטרה כי אם אמצעי עבור נפגעות, והשאלה היא מדוע מערכת המשפט אינה מספקת לנפגעות את המענים הראויים שמלכתחילה ימזערו את הצורך לפנות לחשיפה ציבורית, על מחירה. בשתי הפרשות שסקרנו ציינו הנפגעות כי יצאו לתקשורת בעיקר בשל אכזבה ממערכת המשפט, ובכך יש חידוש לעומת כתיבה אשר התרכזה באינטרס התקשורת בחשיפה.¹⁷⁴ הנפגעות, ככל צד מעורב, מעוניינות לתקף פגיעתן ולהביע עמדתן, וכאשר זה אינו מתאפשר בהליך המשפט, הן פונות לדרכים חלופיות, לרבות התקשורת.¹⁷⁵ נרטיב הנפגעת כקורבן מערכת המשפט, שהרחבנו עליו את הדיבור, מדגיש פן זה ומשליך גם על דימויה הציבורי של מערכת המשפט. ניתוח פסקי הדין אשר הבאנו הראה כי למרות השימוש במנגנוני הגנה על הנפגעות דווקא הפרטים אשר פורסמו היו עלולים לפגוע בהן, ואילו עמדתן שלהן ומצבן האישי כמעט לא הופיעו בהחלטות. נדגיש כי מדובר בתיקים שהייתה בהם הרשעה, כלומר אין ספק בסטטוס הפוגע, הנפגעות ובפגיעה הקשה.

ממצא זה מוסיף אפוא נדבך לכתיבה הדנה במקומם של נפגעי העבירה במערכת המשפט וקוראת להיטיב את מעמדם בהליך הפלילי, גם לאחר השינויים אשר חלו בחוק בשנים האחרונות.¹⁷⁶ זכות ההשתתפות נראית כעוגן בתאוריה זו וחיונית מנקודת מבטה של משפטנות טיפולית.¹⁷⁷ לא מפליא כי חוק זכויות נפגעי עבירה, המקנה לנפגעות זכויות דלות ביותר לביטוי באולם המשפט, דוחף אותן לזרועות התקשורת.¹⁷⁸ מאי פאטל, למשל, יצאה לתקשורת בהתנגדות להסדר טיעון, שהוא אחד ההליכים העיקריים שנמתחה עליהם

173 ראו "סיוע משפטי לנפגעות ונפגעי עבירות מין" אתר הסיוע המשפטי tinyurl.com/yxh42u3o.

174 ראו עציוני, לעיל ה"ש 26, בעמ' 787.

175 Pugach, Ronel & Peleg, לעיל ה"ש 53.

176 ראו, לדוגמה KERSTIN BRAUN, VICTIM PARTICIPATION RIGHTS – VARIATION ACROSS CRIMINAL JUSTICE SYSTEMS 1, 3 (2019); דנציג-רוזנברג ופוגץ', לעיל ה"ש 22, בעמ' 558–569.

177 Edna Erez, *Who's Afraid of the Big Bad Victim? Victim Impact Statements as Victim Empowerment and Enhancement of Justice*, CRIM. L. REV. 545, 550 (1999).

178 Douglas E. Beloof & Dana Pugach, *Comparing Modern Victims' Rights*, ראו *in Israel and America: Israeli Victims' Rights Need Remedy*, 8 INT'L PERSP. VICTIMOLOGY 11, 17–22 (2014).

ביקורת, כאשר אינו מאפשר לנפגע ביטוי עמדתו בבית המשפט.¹⁷⁹ כצעד בכיוון זה ניתן לראות את השינוי המשפטי אשר חל בצה"ל לאחר פרשת חג'בי, שבמסגרתו הוחל חוק זכויות נפגעי עבירה על החוק הצבאי, וכן הוקם מערך סיוע משפטי ראשוני לנפגעי עבירות מין בצבא.¹⁸⁰ עם זאת בדיון על הרחבת זכויות נפגעים להבעת עמדה בהליך, מלבד הנתון כרגע, יהיה צורך להביא בחשבון גם התנגדויות, לרבות בדבר האיזון הנדרש עם זכויות חשודים ונאשמים. נושא זה רחב מההיבט הספציפי הנדון כאן.¹⁸¹

על מסקנה זו נוסף כי מבחינת מנגנוני ההגנה הקיימים במשפט, לעומת החשיפה בתקשורת, הרי שהחזרת המשפט מהציבור לאולם עשויה לסייע גם לחשודים ולנאשמים עצמם, כאשר הביוש הנובע מההליך הפלילי עשוי להיות מפוקח, ולא רק באמצעות סגירת דלתים.¹⁸² כך, בשנים האחרונות אנו רואים החלטות רבות יותר של בתי משפט בתיקי עבירות מין שבהם, מלבד החסיית שמות, משמיט בית המשפט קטעים אינטימיים, כדי שהקורא את ההחלטה ויודע את זהות הנפגעת לא יוכל לקשרם אליה.¹⁸³ לשם כך אין צורך בתיקוני חקיקה אלא במודעות שופטים בלבד. ממצאינו מובילים אפוא גם לצורך בחשיבה מעמיקה על כתיבת פסקי דין, שהרי ה"אין" (התייחסות לנפגעת) חשיבותו לא פחותה משל ה"יש". תשומת לב מועטה ביותר ניתנה עד כה לשאלת הפרטים אשר ראוי כי יופיעו בהחלטות שיפוטיות.¹⁸⁴ למשל: אם הנפגעות ביקשו לדבר בערעורו של קסטיאל, ובית המשפט התיר זאת, מדוע אין לכך זכר בהחלטה?

להשלמת התמונה נוסף כי למעורבותה של הנפגעת בהליך המשפטי במקום בתקשורת יש ערך נוסף רב כמענה לביקורת. ביקורת רבה נמתחה על תנועת ה-#MeToo, ולפיה ההאשמות הנחשפות בתקשורת אינן מבוססות כאישומים בהליך משפטי, ועם זאת השלכתן על ה"פוגעים" לכאורה היא הרסנית.¹⁸⁵ מכאן גם התופעה הזוכה לתשומת לב משפטית וציבורית גוברת והולכת של "תביעות השתקה" – ניסיונות לחסום נפגעות מחשיפת סיפורן בציבור באמצעות תביעות לשון הרע – על השלכותיהן השונות.¹⁸⁶

179 ראו מיכל טמיר ודנה פוג'י "נפגעי עבירה והסדרי טיעון: דחיפה קלה (nudge) בכיוון הנכון" ספר ערנה ארבל (צפוי להתפרסם ב-2020).

180 ראו חוק השיפוט הצבאי (תיקון מס' 75), התשע"ח-2018, ס"ח 834. בשנת 2017 יצאה הנחיה, והוקם מערך סיוע משפטי ראשוני המוענק לנפגעי עבירות מין בצבא. ראו הנחיית התביעה הצבאית הראשית 1.13 "זכויות נפגעי עבירה בהליך הפלילי בצבא" (דצמבר 2017), tinyurl.com/yxdtedgr. כן ראו אשר הלפרין "לא עומדים לבד: צה"ל מאמץ שינוי שיסייע בחשיפת פגיעות מיניות" וואלה! NEWS tinyurl.com/y539puhn (3.7.2018).

181 להתנגדות מוקדמת, ראו Lynne N. Henderson, *The Wrongs of Victim's Rights*, 37 STAN. L. REV. 937, 938-942, 949 (1985).

182 ראו הרדוף, לעיל ה"ש 169, בפרק ג.2. "[...] הדין הפלילי חושף כמעט את כל מושאיו".

183 ראו לדוגמה ע"פ 5518/17 פלוני נ' מדינת ישראל, פס' 3 לפסק דינו של השופט עמית (פורסם בנבו, 17.6.2018).

184 לעמדה דומה, גם אם בהקשר חברתי ולא דווקא פרטי, ראו עיריית נגבי סיפורי אונס בבית המשפט – ניתוח נרטיבי של פסקי דין 207 (2009).

185 Akel, לעיל ה"ש 4, בעמ' 116-120.

186 Vasundhara Prasad, *If Anyone Is Listening, #MeToo: Breaking the Culture of Silence around Sexual Abuse through Regulating Non-disclosure Agreements and Secret Settlements*, 59 B.C.

ואולם, הממצא בדבר דחיקת הנפגעות אל התקשורת מחזק גם את הצורך במציאת פתרונות משפטיים, מלבד ההליך הפלילי, באותם מקרים "אפורים" שבהם המשפט הפלילי מתקשה לטפל, בנוגע לאותן מתלוננות שבעניינן נסגר התיק ותסכולן ממערכת המשפט מוביל לחיפוש תיקוף ציבורי לפגיעה בהן. שאלה זו רחבה מהיקפו של המאמר הנוכחי ולכן רק נצביע עליה. האם המשפט צריך ויכול להביא בחשבון מתלוננות אלה? מתוך נקודת מוצא שהמשפט במצבו הנוכחי אינו מספק פתרונות אופטימליים לפגיעות, הציעו מחקרים מן העת האחרונה, למשל, מיסוד פתרונות של צדק מאחה כהרחבת האפשרויות המשפטיות.¹⁸⁷ דהיינו, פתרונות כגון גישור פוגע-נפגע יכולים לספק מענה מקום שבו המשפט הפלילי כושל. כיוון אחר שאליו מצביעה מצוקת הנפגעות הוא בשאלה אם אין צורך בשינוי של המשפט המהותי כדי לשקף ערכים בני זמננו כדי שהפגיעה במתלוננות אלה תוכר.¹⁸⁸ כל אלה, כאמור, השלכות משפטיות אפשריות אשר עשויות למזער את פגיעת הנפגעות מצד מערכת המשפט, ומכאן את פגיעתן בתקשורת, הראויות לחשיבת עומק נפרדת.

ז. סיום

נפגעות עבירות מין מוצאות עצמן לעיתים קרובות בין שתי מערכות רבות-כוח: המשפט והתקשורת, כל אחת מהן על יתרונותיה וחסרונותיה, גם במישור הצר של פגיעה אפשרית בפרטיותה ובנראותה של הנפגעת.

מחד גיסא מערכת המשפט מגינה על פרטיותן של נפגעות עבירות מין ופיתחה מנגנונים לשם כך, אם בסגירת דלתיים ואיסורי פרסום ואם בשמירה על האנונימיות שלהן, ומאידך גיסא כשמתפרסמים פרטים אינטימיים על נפגעת, לרבות בהחלטות שיפוטיות, כל היודע את זהותה יכול לקשרם אליה.

לצד הגנה זו, אנו עדים בשנים האחרונות ליציאה של נפגעות עבירות מין לתקשורת, אגב חשיפת זהותן, מהלך שאותו העצימה תנועת #MeToo. מהלך זה הוביל גם לתיקון חקיקה, שבמסגרתו מאפשר ס' 352 לחוק העונשין לנפגעות לחשוף זהותן בלא צורך באישור בית משפט.

על מנת לבחון אם על השינוי החברתי להוביל גם לשינוי משפטי בטווח ההגנה המוענק לנפגעת, בחנו אמפירית את הסיקור התקשורתי בשתי פרשות פליליות שבהן המתלוננות

Emma J. Roth, *Is a Nondisclosure Agreement Silencing You From Sharing Your 'Me Too' Story? 4 Reasons It Might Be Illegal*, ACLU (Jan. 24, 2018), [tinyurl.com/y4hfw6kz](https://www.tinyurl.com/y4hfw6kz).

187 כך למשל, הקריאה למסד הליכים צדק מאחה במקרים כאלה. ראו Nora Stewart, *The Light We Shine into the Grey: A Restorative #MeToo Solution and Acknowledgment of those #MeToo Leaves in the Dark*, 87 FORDHAM L. REV. 1693 (2019).

188 ראו לאחרונה: רותי לבנשטיין לור "מבט חדש על הסכמה בעברת האינוס" **עיוני משפט** מב 67 (2019); ובעבר: אורית קמיר "יש סקס אחר – הביאווהו לכאן": עברת האינוס בין הדרת כבוד (honor), שוויון וכבודו הסגולי של האדם (dignity) והצעה לחקיקה חדשה ברוח ערך כבוד האדם "משפט וממשל ז' 669 (2004).

נחשפו, ואשר זכו לסיקור נרחב: עניין אלון קסטיאל ועניין לירן חג'בי. ממצאי המחקר העלו תמונה מורכבת באשר ליחס התקשורת לנפגעות אלה. החשיפה אין משמעותה דווקא תיקוף הפגיעה, ולעיתים עדיין יש בה משום שיקוף מיתוסי האונס, לרבות האשמת הקורבן. יתר על כן, הראינו כי גם עיסוק תקשורתי מעמיק, שבו מוצגת הפגיעה המינית כחלק מתופעה חברתית (מסגור תמטי), אין פירושו התייחסות אוהדת דווקא לנפגעת המסוימת. "הסרת צעיף הבושה" יכולה להיעשות בד בבד עם חיזוק הסטיגמה.

לצד מחקר זה ניתחנו את פסקי הדין בפרשות אלה מתוך הנחה שהיציאה לתקשורת אינה מטרה כי אם אמצעי בידי נפגעות לקבל תיקוף לפגיעתן ואחזור השליטה, שאותם לא קיבלו במערכת המשפט. בהרשעה לבד אין די. הראינו כיצד יחס מערכת המשפט עלול לדחוף את הנפגעות לחשיפה ציבורית, ובקיומם של מנגנוני ההגנה על הפרטיות לא יהיה כדי לסייע להן בהגנה מפני השלכות חשיפה זו והרחבתה אל עבר חשיפת פרטים אינטימיים נוספים. המאמר דן בהשלכות המשפטיות האפשריות של ממצאים אלה לאור תאוריית זכויות נפגעי העבירות, ומדגיש את הצורך בכינון זכות ההשתתפות של נפגעים בהליכים, אשר למרות ההכרה בה מאז הצהרת האו"ם ב-1985 איננה מקבלת ביטוי ראוי.¹⁸⁹ מובן שלהרחבת זכויות נפגעים להשתתפות יש היבטים מורכבים.¹⁹⁰ עם זאת ענייננו כאן רק בשאלת המשפט מול התקשורת, ובמובן זה – המחקר מצביע על רציות השארת הדין בתחום המשפט, גם לעניין פרטיותם של חשודים ונאשמים. אולם גם שיפורים פשוטים שהצבענו עליהם, כמו חשיבה על הפרטים אשר יופיעו בכתיבת פסקי דין, עשויים למזער מלכתחילה את הצורך לצאת לתקשורת, על הפגיעה הכרוכה בזה.

לתנועת #MeToo הישגים רבים, והדיון הציבורי הרחב בפגיעות מיניות הוא בוודאי אחד מהם, אולם במתח המתמיד שבין מימוש האוטונומיה לבין החשש מפני פגיעה, מחקר זה מעיד שעדיין קיים צורך בהגנה על פרטיותן של נפגעות עבירות מין.

189 ראו *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, G.A. Res. 40/34, (Nov. 29, 1985); BRAUN, לעיל ה"ש 176, בעמ' 3–6.

190 להבחנה בין "זכויות לשירותים" לנפגעים ל"זכויות הליכיות" שהן השנויות יותר במחלוקת, בעיקר בקרב מקדמי זכויות חשודים ונאשמים, ראו Andrew Ashworth, *Victim Impact Statements and Sentencing*, CRIM. L. REV. 498 (1993).